

Arbetet med individuella stödinsatser i gymnasieskolan

Fokus på skyndsamhet, helhetsperspektiv
och elevdelaktighet

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Vad Skolinspektionen har granskat	4
Granskningens viktigaste iakttagelser	5
Inledning	7
Bakgrund och problembild	7
Syfte och frågeställningar	10
Granskningens genomförande	11
Begreppsförklaringar	11
Detta visar granskningen	13
Skolans arbete med individuella stödinsatser	14
Rektors styrning och stöttning av mentors uppdrag	21
Vad har skolor med hög kvalitet gemensamt?	25
Avslutande diskussion	29
Tydligt mentorsuppdrag ger goda förutsättningar för stödarbetet	30
Elevernas erfarenheter kan användas mer medvetet i stödarbetet	31
Samverka organiserat för skyndsamhet och helhet i stödarbetet	31
Informationsöverföringen mellan grundskolan och gymnasiet fungerar när den sker strukturerat.....	32
Stärk lärarnas kompetens och tilltro till sin profession	33
Organisera skolan för samverkan mellan professioner och roller.....	33
Även APL och satellitlärare bör inkluderas i samverkan.....	35
Att följa upp stödbehovet på gruppnivå kan ge viktig kunskap för att utveckla stödarbetet	35
Referenser	37
Bilaga 1. Metod och genomförande	39
Bilaga 2. Rättslig reglering	41
Bilaga 3. Deltagarlista för referensgrupp och projektledning	44
Bilaga 4. Granskade verksamheter.....	45

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en detaljerad och systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område, i förhållande till nationella mål och riktlinjer. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med Skolinspektionens övergripande rapporter är att presentera en nulägesbild av kvaliteten inom ett avgränsat område. Granskningarna gör tydligt vad som bör förbättras för att i högre grad nå målen för verksamheten inom det aktuella området. Rapporterna innehåller även beskrivningar av väl fungerande inslag och framgångsfaktorer.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och skolhuvudmännen, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Genom beskrivningar av viktiga kvalitetsaspekter inom granskningsområdet avser rapporten att vara användbar även för skolor som inte har granskats.

Viktigt att känna till är att när Skolinspektionen granskar enskilda skolor riktar vi oss till ansvariga för skolan, rektorer och huvudmän. Vi bedömer således inte enskilda lärares arbete. Däremot intervjuar vi lärare och genomför eventuella observationer för att genom exempel få en samlad bild. Det är rektorer och huvudmän som ansvarar för att ge förutsättningar för att undervisningen och utbildningen kan utvecklas.

Rapporten redovisar resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning med inriktning mot skolhuvudmäns och gymnasieskolors arbete med individuella stödinsatser. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 28 skolhuvudmän och 29 skolor som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor som granskats framgår i bilaga 4.

Projektledare för kvalitetsgranskningen har varit Ingrid Jacobsson, och Ulrika Rosengren har varit rapportskribent.

Helén Ängmo
Generaldirektör
Skolinspektionen

Sammanfattning

En fullföljd gymnasieutbildning är en viktig garant för hälsa och avgörande för etablering på arbetsmarknaden. Nästan alla ungdomar i Sverige påbörjar en gymnasieutbildning, men en stor andel, nära tre av tio elever, lämnar gymnasieskolan utan examen. Andelen har varit så gott som konstant över tid, samtidigt som en relativt stor del av eleverna som inte får examen endast saknar godkända betyg i ett fåtal kurser.¹ Gymnasieskolornas arbete med att tillse att eleverna ges skyndsamma, relevanta och tillräckliga stödinsatser på individnivå för att kunna nå utbildningens mål pekas i Gymnasieutredningen ut som en av förklaringarna till varför en så pass stor andel elever inte når målen för utbildningen.² Gymnasieutredningen lyfter fram flera viktiga faktorer, till exempel att elevers stödbehov uppmärksammas och omhändertas för sent, att stödarbetet inte utgår från en helhetsbild av elevens skolsituation och att eleverna inte görs delaktiga i stödarbetet. Utredningen lyfter även att bristande styrning av mentorsrollen riskerar att leda till att elever inte ges likvärdigt stöd.

Mot bakgrund av dessa problem förstärktes lagstiftningen avseende gymnasieskolans arbete med individuellt inriktade stödinsatser under 2018 och 2019. Detta bland annat genom ett lagförtydligande om att stöd i form av extra anpassningar och särskilt stöd ska ges med utgångspunkt i elevens utbildning i sin helhet, samt genom införande av en ny paragraf som tydliggör att varje elev i gymnasieskolan ska ha en mentor som har utpekat ansvar att uppmärksamma elevens behov av stöd.³ Det saknas idag kunskap om hur dessa nya bestämmelser har omsatts i gymnasieskolans praktik.

Vad Skolinspektionen har granskat

Skolinspektionen har granskat hur gymnasieskolan arbetar med det individuellt inriktade stödet till elever, med särskilt fokus på skyndsamhet, helhet och elevdelaktighet. Granskningen omfattar två perspektiv; dels granskas det individuellt inriktade stödarbete som faktiskt sker på skolorna, dels granskas de förutsättningar som rektorn ger mentorn för att utföra sitt uppdrag i de delar som omfattar uppföljning av elevernas studiesituation.

Med denna granskning vill Skolinspektionen undersöka vilken kvalitet arbetet med individuella stödinsatser i gymnasieskolan håller, med de förstärkningar i lagstiftningen som nyligen genomförts. Granskningen fokuserar på det stödarbete på individnivå som regleras i 3 kap. skollagen i form av extra anpassningar och särskilt stöd. Granskningen av mentors arbete tar sikte på att undersöka rektorns styrning av de delar i mentorsuppdraget som rör stödarbetet enligt 3 kap. skollagen.

Skolinspektionen har i denna granskning inte undersökt insatta stödåtgärders effekt och har inte heller granskat mentors relationella roll eller formella lämplighet på de granskade skolorna.

¹ Skolverket (2017).

² SOU 2016:77.

³ 3 kap. 5 och 7 §§ och 15 kap. 19a § skollagen.

I granskningen ingår 29 gymnasieskolor med både högskoleförberedande program och yrkesprogram. Av dessa är 6 stycken fristående gymnasieskolor och 23 är kommunala gymnasieskolor. Gymnasieskolorna är lokaliserade från Malmö i söder till Haparanda i norr.

Vår granskning har genomförts under läsåret 2020/21. Skolinspektionen har i denna granskning, liksom i andra granskningar under pandemin, anpassat metoder och genomförande till den rådande situationen. Samtliga intervjuer har genomförts digitalt eller via telefon. Att notera är att granskningens frågor inte har berört specifikt läget under pandemin, utan hur arbetet med individuella stödinsatser vanligtvis bedrivs. Skolinspektionens bedömning är att det har fungerat väl att samtala om och fånga detta.

Granskningens viktigaste iakttagelser

Nedan beskrivs kortfattat de viktigaste iakttagelser som Skolinspektionen gjort under granskningen.

Mer arbete återstår för att stödarbetet ska präglas av hög kvalitet

Den riskbild som legat till grund för granskningen har till delar bekräftats. Granskningen visar att några viktiga delar i det individuellt inriktade stödarbetet fungerar väl. Gymnasieskolans arbete med att ta emot och använda information från grundskolan fungerar i huvudsak väl, och elevernas stödbehov uppmärksammas i de flesta fall snabbt även under utbildningens gång. Det är positivt, men vi ser samtidigt att mer arbete återstår för att gymnasieskolornas stödarbete ska präglas av hög kvalitet vad gäller skyndsamhet, elevdelaktighet och helhetsperspektiv. Elever som hamnar efter i kunskapsutvecklingen och upplever att undervisningen är svår löper högre risk för frånvaro. Ökad frånvaro leder i sin tur till ännu större problem med kunskapsutvecklingen, vilket ytterligare kan öka frånvaron.⁴

Skolorna har fungerande arbetssätt för att skyndsamt uppmärksamma elevers stödbehov

De flesta av de granskade gymnasieskolorna har i hög utsträckning arbetssätt som gör att elevers stödbehov uppmärksammas tidigt, både i samband med att elever påbörjar sin gymnasieutbildning och när elever påbörjar nya kurser under senare terminer. Vi ser att på de flesta granskade skolorna har rektor organiserat ett systematiskt arbetssätt för att ta emot och använda sig av den information som de får från överlämnande skolor. Lärarna har flera olika arbetssätt för att tidigt i kursen ta reda på elevernas kunskapsnivå och uppmärksamma behov av stöd till exempel genom screening, olika arbetsuppgifter och samtal. På flera skolor bör dock arbetet med att ta emot information om elevernas stödbehov utvecklas för de elever som skolan mottar senare under utbildningens gång.

⁴ SOU 2021:11 s. 287.

Låg grad av samverkan motverkar skyndsamt och helhetsperspektiv i stödarbetet

Granskningen visar att kvaliteten på de skolor där lärare och annan skolpersonal samverkar i liten utsträckning är lägre i det arbete som säkerställer att information om elevers stödbehov skyndsamt förmedlas till samtlig berörd personal. När lärare och annan skolpersonal samverkar i låg utsträckning riskerar också stödarbetet att bli fragmenterat och inte präglas av ett helhetsperspektiv, det vill säga inte omfatta alla elevens ämnen och skolaktiviteter. Detta blir särskilt tydligt när det gäller samverkan med det arbetsplatsförlagda lärandet på yrkesprogrammen (APL), men även när det gäller samverkan med lärare som organisatoriskt tillhör ett annat arbetslag eller en annan skolenhet (satellitlärare). Ur denna aspekt är även rektors organisation av skolans specialpedagogiska personal avgörande för att skapa hög kvalitet i arbetsprocesserna kring individuellt stöd.

Elevernas erfarenheter tas inte tillräckligt tillvara för att utforma ett träffsäkert stöd

Många av de granskade skolorna kan öka kvaliteten i det arbete som syftar till att göra eleverna delaktiga i det stödarbete som rör dem. Lärare berättar ofta att skolan inte har ett gemensamt arbetssätt för att göra eleverna delaktiga i stödarbetet. Det framkommer i granskningen att elevernas delaktighet när det gäller mindre omfattande stödinsatser huvudsakligen sker oplanerat och informellt i samband med lektioner. Det gäller både i de delar av stödarbetet som handlar om att utreda stödbehov och ta fram stödåtgärder och i de delar där stödåtgärderna utvärderas. Genom att skapa gemensamma arbetssätt där elevernas erfarenheter strukturerat tas tillvara kan kvaliteten i arbetet kring att ge eleverna träffsäkert och effektivt individuellt stöd öka. Det är dock viktigt att framhålla att det alltid är skolan som ska vara den drivande parten i stödarbetet.

Otydlighet i mentorsuppdraget försämrar förutsättningarna för god kvalitet i stödarbetet

Gemensamt för de skolor som i granskningen har bedömts ha lägre kvalitet i de delar som rör mentors uppdrag är att det inte finns tydlighet i uppdragets innehåll och att ansvarsfördelningen är oklar. Detta gäller främst arbetet med att samordna information om elevers stödinsatser till berörd skolpersonal, men även överlämningen av information vid mentorsbyten. Mentorn har på dessa skolor svårt att få en helhetsbild av elevens hela studiesituation och skyndsamt förmedla eventuella stödbehov till berörd skolpersonal. För att skapa hög kvalitet i arbetsprocesser som rör mentorsuppdraget bör rektor skapa tydlighet i mentorsuppdragets innehåll och ansvarsfördelning och säkerställa att dessa är kända ute i verksamheten.

På majoriteten av de skolor där rektorns styrning av mentorsuppdraget har bedömts hålla hög kvalitet har också det individuellt inriktade stödarbetet bedömts hålla hög kvalitet. På dessa skolor följer rektorerna upp mentorernas uppdrag, både vad gäller att följa upp elevernas kunskapsutveckling och att informera all berörd personal om eventuella stödbehov. Rektorerna säkerställer även att mentorerna har de förutsättningar som de behöver för att kunna utföra sitt uppdrag med god kvalitet och att även övrig skolpersonal är införstådd med sitt uppdrag.

Inledning

En fullföljd gymnasieutbildning är avgörande för etablering på arbetsmarknaden och fortsatta studier och är en viktig garant för individens hälsa.⁵ Nästan alla ungdomar i Sverige påbörjar en gymnasieutbildning, men en stor andel, nära tre av tio elever, lämnar gymnasieskolan utan examen.⁶ Andelen har varit så gott som konstant över tid, samtidigt som en relativt stor del av eleverna som inte får examen endast saknar godkända betyg i ett fåtal kurser.⁷ En viktig del i arbetet med att få fler elever att fullfölja sin gymnasieutbildning är de stödinsatser på individnivå som eleverna ska erbjudas om de har svårigheter att nå kunskapskraven. I den här rapporten undersöker vi hur gymnasieskolor arbetar med stödinsatser på individnivå. Granskningen fokuserar på med vilken kvalitet skolorna arbetar med skyndsamt, helhetsperspektiv och elevdelaktighet i arbetet med att ge eleverna stöd i form av extra anpassningar och särskilt stöd.

Bakgrund och problembild

Gymnasieskolans arbetssätt pekas i Gymnasieutredningen ut som en av förklaringarna till varför en så pass stor andel elever inte når målen för utbildningen.⁸ Det gäller bland annat gymnasieskolornas arbete med att tillse att eleverna ges skyndsamt, relevanta och tillräckliga stödinsatser på individnivå. Exempelvis beskriver utredningen att gymnasieskolan inte arbetar tillräckligt elevcentrerat, att för mycket ansvar överläts på eleverna själva och att stödarbetet inte utgår från en helhetssyn på elevens skolsituation.

Mot bakgrund av de problem med stödarbetet som presenteras i Gymnasieutredningen förstärktes lagstiftningen avseende gymnasieskolans arbete med individuellt inriktade stödinsatser under 2018 och 2019. Detta bland annat genom ett lagförtydligande i skollagen om att stöd i form av extra anpassningar och särskilt stöd ska ges med utgångspunkt i elevens utbildning i sin helhet, samt ett lagstöd om att varje elev i gymnasieskolan ska ha en mentor som har utpekat ansvar att uppmärksamma och skyndsamt föra vidare information om elevens behov av stöd.⁹ Samtidigt bestämdes att för att underlätta övergången mellan skolenheter ska den skolenhet som eleven lämnar överlämna de uppgifter om eleven som behövs till den mottagande skolenheten i syfte att påskynda det individuella stödarbetet.¹⁰

Några av de problem som Gymnasieutredningen identifierar kring arbetet med stödinsatser i gymnasieskolan sammanfattas här, tillsammans med erfarenheter från andra granskningar och forskning inom området.

⁵ Statistiska centralbyrån (2017); SOU 2021:11 s. 282; Skolinspektionen (2021); Socialstyrelsen och Skolverket (2016) s. 14 f.

⁶ Skolverket (2019b).

⁷ Skolverket (2017).

⁸ SOU 2016:77 s. 351 ff.; Prop. 2009/10:165 s. 289; Prop. 2008/09:199 s. 178.

⁹ 3 kap. 5 och 7 §§, 15 kap. 19a § skollagen och Prop. 2017/18:183 s. 46 ff.

¹⁰ 3 kap. 12j § skollagen.

Elevers stödbehov uppmärksammas och omhändertas för sent

Enligt Gymnasieutredningen är ett av problemen med stödarbetet i gymnasieskolan att individuella stödinsatser ofta sätts in för sent.¹¹ Rapporter från såväl Skolverket som Skolinspektionen pekar också på att skolor ofta är reaktiva snarare än proaktiva i sitt agerande avseende elever i behov av individuellt stöd.¹² Intervju- och enkätstudier med gymnasieelever visar att eleverna själva upplever att stödbehoven inte alltid uppmärksammas och tillgodoses och att de önskar att stödinsatser ska komma till stånd tidigare än vad som sker.¹³ En forskningsstudie visar exempelvis att så mycket som 50 procent av eleverna upplevde att de inte getts någon form av anpassningar vid majoriteten av sina skolaktiviteter trots upplevda stödbehov.¹⁴

Brister i överlämningsarbetet kan bidra till att stödet sätts in sent

I Gymnasieutredningen kopplas problemen med skyndsamhet i stödarbetet bland annat till brister i överlämningsarbetet mellan grund- och gymnasieskolan.¹⁵ Ett välfungerande överlämningsarbete beskrivs i flera studier som centralt för att tidigt upptäcka och möta upp enskilda elevers stödbehov och på så sätt motverka studiemisslyckanden.¹⁶ Gymnasieutredningen konstaterar dock att det i hög grad varierar mellan huvudmän och skolor huruvida gymnasieskolan tar del och använder sig av information om elevernas stödbehov och tidigare stödinsatser från överlämnande grundskolor. En orsak till detta är, enligt Gymnasieutredningen, att det ibland förekommer en ovilja i gymnasieskolan att ta emot och använda sig av den informationen, med hänvisning till att eleverna ska få börja sina gymnasiestudier utan att eventuella svårigheter i grundskolan påverkar lärarnas inställning till eleverna och deras förmåga. Detta innebär en påtaglig risk för att eleverna behöver vänta längre än nödvändigt på att få sina stödbehov uppmärksammade och tillgodosedda. Detta är särskilt allvarligt med tanke på gymnasieskolans kursutformning, då en stor del av en kurs kan ha genomförts innan elevens stödbehov uppmärksammas.¹⁷

Stödarbetet utgår inte från en helhetsbild av elevens skolsituation

Både Gymnasieutredningen och annan forskning betonar vikten av att stödarbetet utgår från elevens hela skolsituation och lärmiljö för att motverka studiemisslyckanden, vilket också lett till att detta idag betonas i skolförfattningar.¹⁸ Det är dock vanligt att stödarbetet i gymnasieskolan endast riktas mot gymnasiegemensamma ämnen och att elever mer sällan ges stöd i programgemensamma och valbara ämnen.¹⁹ Extra vanligt är att stödarbetet inte aktualiseras vid arbetsplatsförlagt lärande (APL) på yrkesprogrammen.²⁰ Av

¹¹ SOU 2016:77 s. 351 ff.

¹² Skolverket (2016); Skolinspektionen (2015); Skolinspektionen (2009).

¹³ Yngve et al. (2019); Lidström, H et. al (2019); Ungdomsstyrelsen (2013); Sveriges Elevkårer (2018).

¹⁴ Yngve et al. (2019).

¹⁵ SOU 2016:77 s. 334 f.

¹⁶ Se t.ex. Jahnke, A och Hirsch, Å (2020); Muhrman, K et al. (2018); Dorman, B (2012).

¹⁷ SOU 2016:77 s. 334 ff. och 351 ff.

¹⁸ Se t.ex. 3 kap. 5 och 7 §§ skollagen; Prop. 2009/10:165 s. 290; Prop. 2013/14:160 s. 28; Prop. 2017/18:183 s. 37 ff. och s. 45; Yngve et al. (2019).

¹⁹ SOU 2016:77 s. 353. Programgemensamma ämnen innefattar olika kurser beroende på program, till skillnad från gymnasiegemensamma ämnen som utgörs av ett antal kurser som alla elever på nationella program läser. Valbara ämnen finns på alla nationella program och utgör en stor del av utbildningen för vissa av yrkesprogrammen.

²⁰ SOU 2016:77 s. 353.

Gymnasieutredningen framgår även att stödarbetet i gymnasieskolan tenderar att ske uppdelat och fragmentariskt. Det innebär att bedömningar av elevers stödbehov generellt sett inte görs utifrån en helhetsbedömning av elevens förutsättningar i utbildningen som helhet, utan bara i enskilda kurser. Gymnasieutredningen pekar därför på vikten av att stödarbetet planeras utifrån en bedömning av elevens samlade studiesituation. Detta för att motverka att stöd som uppmärksammas i enskilda kurser inte följer med resten av utbildningen trots att sådana behov eventuellt finns. I sammanhanget lyfts elevhälsan som en viktig kompetens att ta tillvara.²¹

Även Skolinspektionens tidigare kvalitetsgranskningar pekar på att skolor sällan tittar på elevernas behov ur ett helhetsperspektiv och på att stödet brister i kontinuitet. Detta kopplas bland annat till bristande samverkan, där elevhälsa och lärare som enbart undervisar eleverna få timmar i allt för låg utsträckning involveras i stödarbetet. Ofta finns också brister i samverkan med handledare på de arbetsplatser där elever genomför APL.²²

Bristande elevdelaktighet i stödarbetet hämmar möjligheten att möta elevspecifika svårigheter

Såväl myndighetsrapporter som forskning visar att en central del i att främja elevers möjligheter att lyckas i gymnasieskolan är att skolan arbetar elevcentrerat med fortlöpande och systematisk uppföljning av elevens utveckling.²³ På så sätt kan elevens stödbehov snabbt och träffsäkert uppmärksammas och omhändertas. Gymnasieutredningen framhåller även att elever med stödbehov i många fall själva har information om vad som behövs för att de ska lyckas med sina studier, men att lärare inte alltid lyssnar på vad eleverna har att säga om sina behov. Följden kan då bli att stödet inte möter de elevspecifika svårigheterna.²⁴ Flera studier pekar därför på att skolorna i högre utsträckning behöver identifiera orsaker till svårigheterna med att nå målen i det enskilda elevfallet och erbjuda stödinsatser som matchar individens behov, snarare än att erbjuda standardiserade stödformer.²⁵ Inte minst framgår detta mot bakgrund av forskningsstudier som visar att elever upplever fortsatta stödbehov trots att stöd har getts. Bland annat pekar en studie på att 30 procent av de gymnasieelever som intervjuades upplevde fortsatta stödbehov trots att de erhållit extra anpassningar.²⁶ I samma studie finns det även tydliga skillnader mellan könen, där kvinnor i lägre grad än män upplever att möjligheterna till extra hjälp och stöd är ganska eller mycket bra.

Bristande styrning av mentorsrollen riskerar att leda till att elever inte ges likvärdigt stöd

En studie av Nordevall (2011) visar på stor potential för mentorn att fungera som en viktig länk i arbetet med att underlätta lärandesituationen för elever.²⁷ Nordevall pekar också på vikten av att rektorn har en tydlig styrning och utformning av mentorsuppdraget och att mentorerna ges tillräckliga

²¹ SOU 2016:77 s. 356.

²² Skolinspektionen (2009); Skolinspektionen (2015); Skolinspektionen (2016); Skolinspektionen (2017).

²³ Se t.ex. Skolinspektionen (2015); Nordevall, E (2011).

²⁴ SOU 2016:77, s. 351, 358 f.

²⁵ Se t.ex. Jönsson (2018); Skolinspektionen (2009); Skolinspektionen (2015); Skolinspektionen (2016).

²⁶ Yngve et al. (2019).

²⁷ Nordevall, E (2011).

förutsättningar för uppdraget. Skolinspektionens granskning av studieavbrott i gymnasieskolan visar dock att mentorns roll ibland är otydlig och att rutiner för mentorns arbete saknas.²⁸ Kontakten mellan enskilda mentorer och de elever som de ansvarar för varierar i hög utsträckning, alla mentorer följer inte upp elevernas studiesituation eller förmedlar elevernas stödbehov vidare. Följden kan bli att det individuellt inriktade stödarbetet blir bristfälligt och olikvärdigt.²⁹ Samma granskning visar också att elever ofta får byta mentor under studietiden, vilket riskerar att leda till bristande kontinuitet i stödarbetet.

Syfte och frågeställningar

Men denna granskning vill Skolinspektionen undersöka hur arbetet med individuella stödinsatser i gymnasieskolan genomförs idag under den nya lagstiftningen. Fokus har varit att granska med vilken kvalitet som stödinsatser genomförs för att tidigt uppmärksamma och kartlägga stödbehov och få till stånd effektiva stödåtgärder i alla kurser och lärsituationer genom hög elevdelaktighet i stödarbetet.

Granskningen fokuserar på två perspektiv genom att dels granska kvaliteten i det arbete som faktiskt sker på skolorna, dels granska de förutsättningar som rektorn ger mentorn för att utföra sitt uppdrag i de delar som omfattar uppföljning av elevernas studiesituation och samordning av elevernas stödbehov.

Granskningens syfte besvaras genom följande frågeställningar:

1. I vilken utsträckning kännetecknas skolans stödarbete av skyndsamhet, hög elevdelaktighet och en helhetssyn på elevens skolsituation?
2. I vilken utsträckning styr och stödjer rektorn mentorernas arbete med sikte på att skyndsamt uppmärksamma och samordna elevernas stödbehov i utbildningen som helhet?

Avgränsningar

Granskningen fokuserar på det stödarbete på individnivå som regleras i 3 kap. skollagen i form av extra anpassningar och särskilt stöd. Granskningen omfattar inte skolornas arbete med ledning och stimulans, skolornas stödarbete enligt 9 kap. gymnasieförordningen³⁰ och inte heller skolornas arbete med att utreda enskilda elevers frånvaro enligt 15 kap. 16 § skollagen.

Granskningen av mentorns arbete tar sikte på att undersöka rektorns styrning av de delar i mentorsuppdraget som rör stödarbetet enligt 3 kap. skollagen. Här ingår därmed exempelvis inte att granska mentorns relationella roll och bemötande eller formella lämplighet.

Granskningen berör också elevhälsans arbete, avgränsat till de delar som handlar om arbetet med stödinsatser på individnivå.

²⁸ Skolinspektionen (2015).

²⁹ Skolinspektionen (2015).

³⁰ Bland annat rätten att gå om en kurs, reducerat program och studiehandledning på modersmålet.

För mer information kring den rättsliga regleringen av granskningsområdet, se bilaga 2.

Granskningens genomförande

Granskningen omfattar 29 gymnasieskolor som har elever på både högskoleförberedande program och yrkesprogram (se bilaga 4 "Granskade verksamheter"). Både offentliga och fristående skolor av olika storlek ingår bland de verksamheter som har granskats. Granskningen omfattar skriftlig dokumentation från rektor samt intervjuer med elever, lärare, mentorer, specialpedagogisk personal och rektor. Både lärare på högskoleförberedande program och på yrkesprogram intervjuades. Samtliga intervjuer genomfördes digitalt under perioden november 2020 till mars 2021. Utöver detta har APL-handledare intervjuats per telefon under samma tidsperiod.

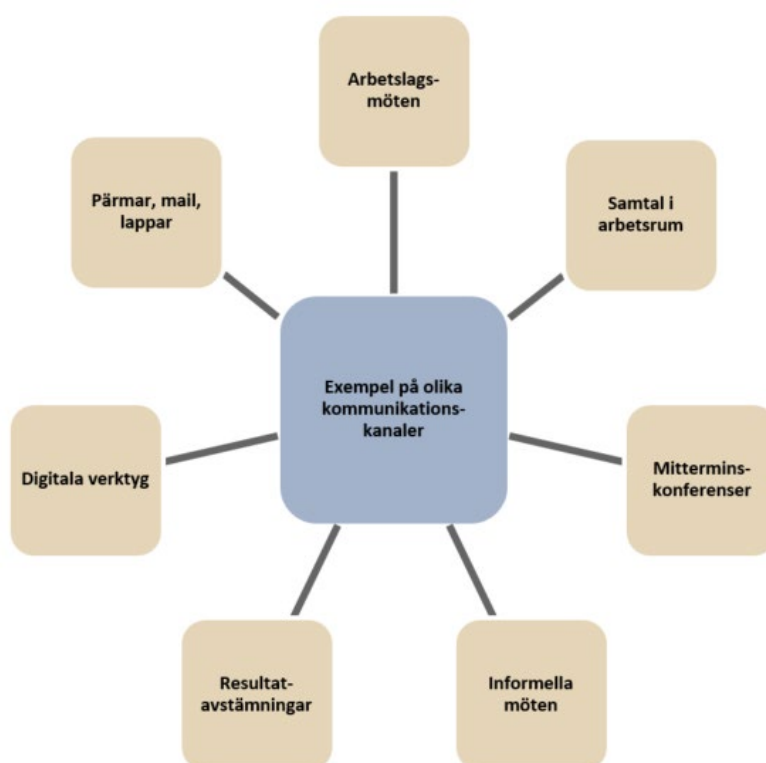
Efter intervjuerna har Skolinspektionen bedömt de granskade verksamheternas kvalitet på de områden som berörs av granskningens två frågeställningar. Bedömningarna har sedan kommunicerats till berörd huvudman och rektor i ett verksamhetsbeslut. För varje frågeställning har Skolinspektionen bedömt om verksamheten i låg utsträckning, i flera delar eller i hög utsträckning uppfyller Skolinspektionens framtagna kvalitetskriterier. Kriterierna har tagits fram med utgångspunkt i rättslig reglering, forskning och andra studier. I den här rapporten har Skolinspektionen sammanfattat och återgivit de viktigaste iakttagelser som gjorts i samband med granskningen. För en mer utförlig beskrivning av granskningens genomförande, se bilaga 1, "Metod och genomförande".

Begreppsförklaringar

APL-handledare: Arbetsplatsförlagt lärande (APL) innebär att kurser eller delar av kurser förläggs till en eller flera arbetsplatser. På varje arbetsplats finns en ansvarig handledare. Huvuduppgiften för den ansvariga handledaren är att planera, styra och stödja elevens lärande. APL ska förekomma på gymnasieskolans alla nationella yrkesprogram med minst 15 veckor.

Helhetsperspektiv: Skolans arbete med individuella stödinsatser ska omfatta hela elevens utbildning. Arbetet med individuella stödinsatser bör därför utgå från en helhetssyn på elevens skolsituation. Det innebär att alla elevens ämnen, men även andra skolaktiviteter, som APL, temadagar, studiebesök med mera som ingår i utbildningen, ska omfattas av stödarbetet.

Kommunikationskanaler: I granskningen har vi sett många exempel på olika kommunikationskanaler. Vi har här inte värderat olika kommunikationskanaler som sådana, utan enbart bedömt om kanalerna är implementerade i organisationen och fungerar i arbetet med individuella stödinsatser för eleven både ur ett helhetsperspektiv och ur ett skyndsamt perspektiv. För exempel på kommunikationskanaler, se figur 1.

Figur 1.

Exempel på olika kommunikationskanaler som de granskade verksamheterna använder sig av.

Mentor: Alla elever i gymnasieskolan ska ha en mentor. Mentorn följer elevens kunskapsutveckling och studiesituation med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet.

Kartläggning av elevers stödbehov: Här avses hur lärare och annan skolpersonal arbetar med att ta reda på orsaken till elevens svårigheter och identifiera vilka stödbehov eleven har. Detta ska inte förväxlas med begreppet "pedagogisk kartläggning".

Satellitlärare: Här avses lärare som organisatoriskt befinner sig längre bort från elevens mentor, till exempel i ett annat arbetslag eller vid en annan skolenhet.

Specialpedagogisk personal: För eleverna i gymnasieskolan ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Stödarbete, stödbehov och stödinsatser används genomgående som begrepp och innefattar både stöd i form av extra anpassningar och stöd i form av särskilt stöd, om inte annat anges.

Detta visar granskningen

Skolinspektionen har granskat kvaliteten i gymnasieskolors arbete med individuella stödinsatser i utbildningen. Granskningen belyser det individuella stödarbetet utifrån två perspektiv. Granskningens första frågeställning fokuserar på hur skolornas stödarbete genomförs i fråga om skyndsamt, helhetssyn och elevdelaktighet. Granskningens andra frågeställning fokuserar på rektors styrning och stöd av mentorns uppdrag i fråga om det individuella stödarbetet.

Skolinspektionen bedömer att det individuella stödarbetet kan utvecklas på majoriteten av de granskade skolorna. Av 29 granskade skolor har 20 skolor fått beslut där Skolinspektionen identifierat utvecklingsområden och rekommenderat insatser för att höja kvaliteten i verksamheten. Det är 17 skolor som har fått rekommendationer om att utveckla arbetet med individuella stödinsatser (frågeställning 1) och 16 skolor har fått rekommendationer om att utveckla rektors styrning och stöd av mentorns uppdrag (frågeställning 2). Tio av skolorna i granskningen rekommenderas att i olika utsträckning utveckla verksamhetens kvalitet när det gäller båda frågeställningarna. På nio av de granskade skolorna kännetecknas verksamheten genomgående av hög kvalitet inom båda de granskade områdena.

Sammantaget bedömer SI att många skolor arbetar med att skyndsamt uppmärksamma elevers behov av stöd på ett sätt som präglas av hög kvalitet genom att till exempel strukturerat ta emot och använda information från avlämnande grundskolor. Det arbete som tar vid efter att stödbehovet har uppmärksamats bör därmed utvecklas på många skolor. Granskningen visar även att många skolor bör öka kvaliteten i de strukturer och arbetsformer som säkerställer att hela elevens studie-situation omfattas av stödarbetet. Likaså bör många skolor utveckla arbetsprocesserna för att bättre ta till vara elevernas erfarenheter i stödarbetet. I detta utvecklingsarbete är rektor en nyckelperson.

Skolinspektionen bedömer vidare att rektorns styrning av mentorsuppdraget bör utvecklas på flertalet av de granskade skolorna. Granskningen visar att kvaliteten i stödarbetet kan ökas genom att rektor strukturerat följer upp mentorernas arbete och förutsättningar. Detta för att öka kvaliteten i arbetet med att säkerställa att skolans stödarbete har ett helhetsperspektiv, att det sker skyndsamt och att eleverna är delaktiga.

Gemensamt för de nio skolor som bedömts ha hög kvalitet inom båda de områden som denna granskning omfattar är att de har tydliga och gemensamma strukturer, goda förutsättningar för samarbete kring det individuella stödarbetet samt att rektorerna följer upp förutsättningarna för stödarbetet och agerar på det de ser i uppföljningen.

I detta avsnitt presenteras iakttagelser som Skolinspektionen bedömer som särskilt viktiga att lyfta fram, samt ett antal gemensamma framgångsfaktorer som Skolinspektionen sett bland de skolor som bedömts ha hög kvalitet i sitt stödarbete. I samband med denna redogörelse är det viktigt att komma ihåg att detta är en granskning av endast 29 gymnasieskolor, och det går därför inte att göra antaganden om en större grupp gymnasieskolor. Det vi sett gäller för just dessa skolor.

Skolans arbete med individuella stödinsatser

Skolinspektionen bedömer att flertalet av de granskade gymnasieskolorna bör utveckla arbetet med individuella stödinsatser i syfte att öka elevernas måluppfyllelse. Granskningen visar visserligen att arbetet med att ta emot och använda information om stödbehov från överlämnande skolor till stor del är välfungerande. För att öka kvaliteten i arbetet rekommenderas dock många rektorer på skolorna i granskningen att se över hur det fortsatta stödarbetet organiseras och hur kommunikationskanaler används. Detta för att öka kvaliteten så att hela processen runt arbetet med individuellt stöd präglas av skyndsamhet, elevdelaktighet och helhetsperspektiv.

Elevers stödbehov uppmärksammas tidigt

Elevernas behov av stöd uppmärksammas i huvudsak tidigt, både i samband med att eleverna tas emot i gymnasiet och i samband med att eleverna påbörjar nya kurser under gymnasietiden. Däremot finns det utvecklingsbehov på flera skolor när det gäller att ta emot elever som kommer mitt i terminen.

Mottagningsarbetet från grundskolan håller god kvalitet

Ett välfungerande överlämningsarbete mellan grund- och gymnasieskolan är centralt för att tidigt upptäcka och möta enskilda elevers stödbehov. Granskningen visar att skolornas arbete med att både ta emot och använda information om elevernas stödbehov fungerar väl på majoriteten av de granskade gymnasieskolorna. I endast 4 av 29 verksamhetsbeslut ingår en rekommendation till skolorna att utveckla sitt arbete med att ta emot och använda information om elevers stödbehov.

På de gymnasieskolor vi har besökt är ansvaret att ta emot information om elevers stödbehov tydligt fördelat till en eller flera personer. Av intervjuer och av skolornas inskickade material framgår att det vanligen finns ett etablerat samarbete med grundskolor inom huvudmannens organisation när det gäller överlämning av information. Det är vanligt att gymnasieskolornas specialpedagogiska personal träffar personal från överlämnande grundskolor i kommunen för att ta emot information om elevers stödbehov i slutet av vårterminen. På flera skolor är också rektor eller biträdande rektor med på dessa möten.

Det finns exempel på skolor som redan i mottagningen från grundskolan gör eleverna delaktiga i utformningen av individuella stödinsatser, till exempel genom att låta elever i brevform beskriva vilket stöd de tror de behöver när de börjar gymnasiet. Mottagningsarbetet på en skola kan också se olika ut beroende på de behov eleven har. På några skolor framkommer till exempel att vid överlämning av elever med stora stödbehov genomförs överlämningsmöten där både elev och vårdnadshavare är med.

På de skolor som i granskningen har bedömts ha lägre kvalitet i mottagningsarbetet framgår det av intervjuer med skolans personal att det saknas etablerade strukturer och rutiner för att ta emot relevant information från överlämnande skolor vid terminsstart. Det kan till exempel handla om att information från grundskolan tas emot men att det inte sker några fördjupande samtal kring elevernas individuella

stödbehov. Det kan även handla om att informationen som begärs från grundskolorna inte är helt genomtänkt och relevant.

Sammantaget syns att mottagningsarbetet på flera skolor i synnerhet bör utvecklas när det gäller elever som börjar på gymnasieskolan efter terminsstart. Av intervjuerna framgår att informationsöverföringen för dessa elever är tänkt att ske på liknande sätt som för de elever som börjar vid terminsstart. Men på några skolor framkommer att systematik och rutiner för att ta emot dessa elever inte är lika väl omsatt i praktiken. Därför behöver dessa skolor ibland kontakta den överlämnande skolan i efterhand för att få kompletterande information. Vid dessa tillfällen är det vanligt att det är skolans studie- och yrkesvägledare (SYV) som ansvarar för informationsinhämtning.

Mottagningsarbetet vad gäller elever som inte tillhör samma huvudmannaorganisation som den aktuella gymnasieskolan uppvisar en större variation och bör i vissa fall också utvecklas, även om det inte alltid är ett utpekat utvecklingsområde i verksamhetsbesluten.

De flesta granskade skolorna har ett systematiskt arbete för att sprida och använda sig av den information som de tagit emot från överlämnande skolor. Vanligen har rektor organiserat det så att det är skolans specialpedagogiska personal som ansvarar för och förmedlar relevant information till mentorerna och undervisande lärare på ett överlämningsmöte vid terminens start. Det framkommer att lärare, mentorer och skolans specialpedagogiska personal använder olika kommunikationskanaler för att samtala kring elevernas individuella stödinsatser. Lärarna använder därefter den informationen vid planeringen av sin undervisning, till exempel genom att möjliggöra för elever som har språksvårigheter att arbeta både muntligt och skriftligt med uppgifter på lektionerna.

Skolorna som i granskningen har bedömts ha lägre kvalitet i arbetet med att använda den mottagna informationen använder förvisso en del av denna information från överlämnande skolor till att göra vissa organisatoriska förberedelser, som att anpassa lärmiljön eller anställa ytterligare lärare. Men informationen används endast i liten utsträckning för att förbereda lärarnas undervisning, till exempel skapa genomtänkta placeringar av eleverna i klassrummet. På dessa skolor finns ofta inte kommunikationskanaler för personalen att gemensamt samtala och planera för stödinsatser, och information om elevers stödbehov når därför inte all berörd personal.

Elevernas stödbehov uppmärksammas tidigt i nya kurser

De flesta skolorna i granskningen har ett väl fungerande arbete för att uppmärksamma elevernas individuella stödbehov skyndsamt. Stödbehovet uppmärksammas både genom det arbete som sker i samband med att elever börjar gymnasiet i skolår 1 och då elever påbörjar nya kurser under senare terminer. På nästan alla skolor genomförs diagnostiska test i matematik, svenska och engelska i samband med gymnasiestarten. Utfallet i dessa test följs ofta upp av specialpedagogisk personal och rektorn.

I andra ämnen är det i princip på alla skolor upp till varje lärare att undersöka elevernas kunskapsnivåer och eventuella stödbehov. Lärare i dessa ämnen ger dock många exempel på hur de i undervisningen arbetar aktivt för att uppmärksamma elevers stödbehov. Flera lärare gör en screening eller har ett prov i början av en kurs för att få kunskap om hur elever ligger till. De använder också observationer

för att till exempel se hur elever hinner med och påbörjar sina uppgifter. De flesta lärare berättar att de, när de uppmärksammar stödbehov hos en elev, för en dialog med eleven för att få information om elevens uppfattning om svårigheterna och vad dessa gäller. Lärare i yrkesämnen lyfter också att långa lektionspass, ibland hela dagar, bidrar till att de snabbt kan fånga upp om eleven har behov av stödinsatser. På några skolor får eleverna även i brevform berätta om eventuellt stödbehov de tror sig behöva på gymnasiet eller i en specifik kurs.³¹ Stödbehov uppmärksammas även senare under kursens gång, till exempel vid enskilda samtal med mentorn under mentorstiden, samtal efter lektionerna och vid utvecklingsamtal.

Några lärare berättar också att de hjälper och stöttar varandra i arbetet med att identifiera olika sorters stödbehov. I granskningen framkommer dock att det är sällan som rektor har organiserat den specialpedagogiska personalen så att den är med och stöttar lärarna i arbetet med att identifiera elevernas stödbehov, oavsett ämne.

Även på skolor som bedömts ha lägre kvalitet i det individuella stödarbetet finns det vissa strukturer för att uppmärksamma elevers stödbehov i utbildningen, men dessa bör utvecklas för att säkerställa att alla typer av stödbehov uppmärksammas skyndsamt i alla delar av utbildningen.

Utvecklade kontaktytor för samverkan ger goda förutsättningar för helhetsperspektiv och skyndsamhet i stödarbetet

Stödarbetet ska ske med skyndsamhet och utgå från elevens hela skolsituation och lärmiljö för att motverka studiemisslyckanden. Skolinspektionen bedömer att flertalet av gymnasieskolorna har väl fungerande arbete för att säkerställa att stödet ges med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet samt att skyndsamt uppmärksamma och utreda elevers stödbehov. På dessa skolor har rektor organiserat mötesforum där lärare, mentor och specialpedagogisk personal möts och samtalar om elevers stödbehov både vad gäller att uppmärksamma och att utreda stödbehoven. Här finns också väl etablerade kommunikationskanaler, både till lärare som träffar eleven sällan och organisatoriskt befinner sig längre bort (satellitlärare) och till APL-handledare, vilket gör att information om elevens stödbehov når utbildningens alla delar. Skolans elevhälsa är också regelbundet med på möten där rektor, mentorer och alla undervisande lärare medverkar och där alla elever med stödbehov diskuteras. Både individuella stödbehov och stödinsatser skrivs in i skolans digitala plattform eller liknande kommunikationskanal där alla berörda nås av relevant information. Här är rektors organisation av verksamheten avgörande.

Det är 8 av 29 skolor i granskningen som bedöms ha lägre kvalitet i de delar av arbetsprocessen som syftar till att säkerställa att elevens stödbehov utreds. Lika många skolor har fått rekommendation i verksamhetsbeslut att öka kvaliteten i de arbetsprocesser som säkerställer att stödet ges med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet. På dessa skolor framkommer att det är vanligt att inte alla kän-

³¹ Läs mer under avsnittet "Kvaliteten i stödarbetet kan höjas om elevernas erfarenhet tas tillvara i större utsträckning".

ner till rutiner och ansvarsfördelning för att se till att information om elevers stödbehov kontinuerligt förmedlas vidare mellan all berörd personal på skolorna. Delar av personalen samlas visserligen ofta vid klasskonferenser eller liknande en gång per termin, men det finns inte kommunikationskanaler som säkerställer att alla berörda i hela utbildningen nås. Det gäller framförallt för APL-handledare på yrkesprogrammen, men det gäller ofta även satellitlärare som undervisar i gymnasiegemensamma ämnen på flera olika program.³² Det finns då en risk för att stödbehov som uppmärksammas på dessa delar av utbildningen inte förmedlas vidare till berörda lärare i andra ämnen, och det kan ta tid innan information om elevers stödbehov når mentorn. I intervjuer med mentorer på dessa skolor framkommer också att mentorerna ofta upplever svårigheter att utföra sitt uppdrag, eftersom det är svårt för dem att få en helhetsbild av elevens studiesituation, utreda stödbehov och förmedla stödbehov till alla berörda.

Det är 14 av 29 rektorer som i verksamhetsbesluten har fått en rekommendation om att utveckla systematiken och strukturen i arbetet med att utvärdera stödinsatserna. Det framkommer i granskningen att det är vanligt att skolorna inte använder sig av gemensamma arbetsätt för att utvärdera stödinsatsernas effekt. Lärarna berättar att utvärdering av mindre stödinsatser ofta sker genom informella samtal med eleven och utan föregående planering. På 17 av de 29 skolorna får lärarna sällan stöd av skolans specialpedagogiska personal vid utvärderingar av elevers individuella stödinsatser. När skolorna saknar gemensamma arbetsätt och kommunikationskanaler kan konsekvensen bli att det är svårare för mentorn att se om det finns någon systematik i elevens stödbehov och om hänsyn tas till elevens utbildning som helhet. På majoriteten av skolorna sker dock utvärdering av insatserna med fokus på att se om de leder till att nå kunskapskraven, och utifrån det genomförs eventuella revideringar av stödinsatserna.

Vid mer omfattande stödbehov är arbetsgången tydligare

För att eleverna skyndsamt ska få sina stödbehov uppmärksammade och tillgodosedda bör skolorna säkerställa att stödarbetet kring eleverna har en tydlig struktur och arbetsgång, oavsett stödbehovets omfattning. Granskningen visar dock att medan majoriteten av skolorna har en tydlig struktur och arbetsgång kring elever med omfattande stödbehov så saknas gemensamma strukturer och arbetsätt på många skolor när det gäller mindre omfattande stödbehov. Det för med sig att det kan vara stor skillnad i hur lång tid det tar innan stödåtgärder sätts in. Det är 13 av 29 gymnasieskolor som har fått rekommendation i verksamhetsbesluten att utveckla systematik och struktur i arbetet med individuella stödinsatser.

Vid stödinsatser av mindre omfattande karaktär gör lärarna själva anpassningar i sitt eget klassrum, men det varierar vilket stöd lärarna får från specialpedagogisk personal. Lärare berättar också att många möten kring elevers stödbehov är informella och att lärare på samma skola har olika sätt att arbeta med det individuella stödet. Detta gör att likvärdigheten för eleverna riskeras, och stödets kvalitet kan bero på vilket ämne eller vilken lärare eleven har. Vi ser också att det i flera fall är otydligt för lärarna när de ska förmedla information om elevens stödåtgärder till mentorn och när de ska kontakta skolans elevhälsa för att få hjälp i stödarbetet. Vid stödbehov av mer omfattande karaktär är det oftast personal ur skolans elevhälsa

³² Till exempel naturkunskap, religion och idrott och hälsa.

som är ansvarig för att driva stödarbetet med att kartlägga orsakerna till elevens svårigheter, ta fram åtgärder och utvärdera dessa.

På nio skolor har rektorn organiserat arbetet så att arbetsgången är tydlig, oavsett omfattningen på stödbehovet. På dessa skolor finns gemensamma arbetsätt, och lärarna uppmärksammar skyndsamt elever med större såväl som mindre stödbehov. Det är även tydligt för dessa lärare när skolans elevhälsa ska kopplas in, och ansvarsfördelning mellan lärare, mentor och elevhälsa upplevs som tydlig. Kartläggning av orsaken till elevens stödbehov sker ofta gemensamt i arbetslaget eller vid klasskonferenser, stödinsatser utformas och åtgärdernas effekt följs upp regelbundet. I detta arbete finns ett nära samarbete mellan lärare, mentor och specialpedagogisk personal och elevernas erfarenheter tas tillvara.

APL är ett sidospår i arbetet med individuella stödinsatser

Det framkommer av intervjuerna både med lärare och med specialpedagogisk personal att skolorna ofta lägger stor omsorg på att hitta APL-platser som är anpassade för elever med behov av individuella stödinsatser. Av intervjuerna framgår också att rektorerna organiserar arbetet så att det oftast är kursansvariga lärare för APL som har kontakt med APL-handledarna och ger information till dessa om hur de kan uppmärksamma elevens stödbehov som uppstår på APL-platsen. Men medan information om elevens behov av individuella stödinsatser vanligen sprids ganska självklart till lärare på skolan så framkommer att det på många skolor är eleven själv som avgör om, och så fall vilken, information som ska delges APL-handledaren. På några skolor får eleverna hjälp från lärarna att berätta om sitt stödbehov och hur de lär sig bäst, till exempel genom att skriva ett brev till APL-handledaren. På andra skolor överläts detta ansvar helt på eleverna.

Av granskningen framgår det således att APL fortfarande ofta löper lite vid sidan av den övriga utbildningen, trots att APL kan utgöra en avsevärd del av elevens gymnasietid. Enligt inskickad dokumentation finns det utpekade personer med övergripande ansvar för APL på 14 av de 29 granskade skolorna. På de skolor som bedömts ha genomgående hög kvalitet i sitt stödarbete har sju av nio en APL-samordnare med övergripande ansvar. På 16 av skolorna framkommer dock att det inte finns tydliga strukturer för samverkan mellan lärarna och APL-handledarna, även om det i flera fall finns en APL-samordnare på skolan. Även här finns det då risk för bristande likvärdighet för eleverna, och elevernas individuella stödbehov blir beroende av vilka lärare eleven har.

Organisering av specialpedagogisk personal påverkar kvaliteten i arbetet med individuella stödinsatser

Vi kan också, utifrån granskningen, se att rektor har organiserat den specialpedagogiska personalens arbete olika på skolorna, vilket påverkar hur arbetet med individuella stödinsatser bedrivs. Översiktligt kan tre olika arbetsätt identifieras:

På några skolor har den specialpedagogiska personalen sin tydliga hemvist i skolans elevhälsoteam, som har regelbundna elevhälsomöten tillsammans. Till en del av dessa förutbestämda möten kan lärare anmäla elevärenden eller att de behöver handledning av personal med specialpedagogisk kompetens. På dessa skolor är det inte så vanligt att specialpedagogisk personal är ute i verksamheten för observation i klassrummet eller för spontan handledning av lärare på plats. När det rör sig om

mindre omfattande stödbehov är det inte så vanligt att lärarna för dialog med den specialpedagogiska personalen i det stödarbete som sker i klassrummet.

På andra skolor är den specialpedagogiska personalen mer som ”spindeln i nätet” och har översikt över allt specialpedagogiskt stöd på enheten. Denna personal ser till att eleverna får stödinsatser och är med vid utvärdering av dessa samt är ofta ute i verksamheten för observationer, och det är lätt för lärare att få handledning i stödarbetet. Dock saknar mentorerna ibland feedback och information om hur stödarbetet fortgår, och de upplever sig då inte fullt ut delaktiga i stödarbetet. Både kunskap om och överblick över enhetens stödarbete är ofta centrerat till den specialpedagogiska personalen.

På ytterligare andra skolor har den specialpedagogiska personalen nära och kontinuerlig kontakt med mentorer och övriga lärare i arbetslagen. Det finns vanligen flera olika kommunikationskanaler – alla väl kända och med olika syften. Ansvar för stödarbetet ägs gemensamt, men alla har tydliga roller och ansvarsområden. Den specialpedagogiska personalen, lärare, mentor och övrig elevhälsa arbetar tillsammans utifrån sina olika roller och kompetenser i stödarbetet. Den specialpedagogiska personalen på dessa skolor är mycket ute i verksamheten för observationer och handledning, och det framkommer att det är lätt för lärare och mentorer att föra dialog med dessa personer. Det är när specialpedagogisk personal, lärare och mentorer kan arbeta på detta vis som stödarbetet har uppnått hög kvalitet när det gäller skyndsamhet, hög elevdelaktighet och en helhetssyn på elevens skolsituation.

Kvaliteten i stödarbetet kan höjas om elevernas erfarenhet tas tillvara i större utsträckning

Det framgår i granskningen att nästan hälften av skolorna bör utveckla elevernas delaktighet i arbetet med att identifiera stödbehov, besluta om insatser samt utvärdera dessa. På dessa skolor berättar lärare och specialpedagogisk personal att elevernas delaktighet i det stödarbete som berör dem huvudsakligen sker informellt i samband med lektioner. Lärare beskriver att när det gäller mindre stödbehov så görs eleverna delaktiga främst genom en öppen, informell dialog. Detta gäller i processen att kartlägga orsaken till elevens svårigheter och i utformningen av individuella stödinsatser samt i utvärderingen av stödinsatserna. Några lärare beskriver att de samtalar informellt med elever om deras behov av stöd när de uppmärksammar svårigheter i undervisningen, till exempel efter en examination. Det finns också lärare som berättar att de märker om stödet är effektivt vid samtal med eleven, eller genom att eleven klarar prov eller uppgifter. Det framkommer samtidigt från lärare på dessa skolor att de är medvetna om att lärare gör olika, eftersom det saknas gemensamma arbetsätt för att involvera eleverna i stödarbetet.

Eleverna har i flera fall en lite annan syn på hur delaktiga de är i det stödarbete som berör dem. Elever på en del skolor berättar att de får beskriva vilket stöd de tror sig behöva på gymnasiet genom ett brev eller i samtal med läraren i början av en kurs. Flertalet elever berättar att en del lärare, men inte alla, utvärderar stödinsatserna och då ofta genom informella samtal. Eleverna berättar att det ofta sker i samband med undervisningen genom att fråga dem hur det går för dem i kursen. Det förekommer också att elever inte känner sig delaktiga i stödarbetet, trots att

deras lärare i intervjuerna har beskrivit på vilket sätt de involverat eleverna i stödarbetet. Det är dock vanligt att de elever som säger att de upplever sig delaktiga i att utvärdera stödinsatserna genom informella samtal tycker att de får gehör för sina åsikter om de upplever att en insats inte hjälper dem. Även här har rektors organisation av arbetet med individuella stödinsatser avgörande betydelse för kvaliteten.

På de skolor som i granskningen har bedömts ha hög kvalitet på detta område är eleverna oftast delaktiga i stödarbetet redan i samband med mottagandet till skolan. Lärare och specialpedagogisk personal berättar att de arbetar på flera olika sätt för att låta eleverna berätta om sitt stödbehov, till exempel genom att skicka hem brev till elev och vårdnadshavare redan under sommaren. De uppmanas svara på brevet och berätta vilket stöd eleven haft i grundskolan och vilket stöd eleven tror sig behöva på gymnasieskolan. Efter terminsstart gör lärarna en bedömning av elevens stödbehov både genom att ge eleverna olika uppgifter som lärare tittar på och genom olika "lära känna-samtal" med eleven. Kartläggningen av elevens stödbehov växer fram genom dessa samtal och i samråd med både eleven och skolans specialpedagogiska personal bestäms vilka insatser som ska göras. Även om lärarna använder olika verktyg finns det en gemensam syn på vikten av elevernas delaktighet i stödarbetet. På dessa skolor har rektorn organiserat stödarbetet så att det finns tydliga rutiner för elevdelaktighet i både uppföljning och utvärdering av både större och mindre stödinsatser.

Skillnader i stödbehov mellan elevgrupper noteras, men analyseras sällan

Regelbundna jämförelser mellan stödbehovet i olika elevgrupper och ämnen ger en möjlighet till utveckling av skolans arbete med det individuellt inriktade stödbehovet. Granskningen visar att det är vanligt att skolpersonal noterar att stödbehovet tycks skilja sig åt mellan olika ämnen, elevgrupper eller mellan män och kvinnor. Gemensamt för nästan alla granskade skolor är dock att rektor inte samordnat arbetet för att titta systematiskt på och analysera om, hur eller varför stödbehov skiljer sig åt mellan exempelvis elever på olika program eller utifrån ett könsperspektiv.

Många lärare, såväl som specialpedagogisk personal och rektorer, säger att det nog finns vissa könsskillnader i stödbehov, men att det inte är någonting som de analyserat systematiskt och att det inte finns något forum där sådana frågor diskuteras specifikt. I intervjuer med lärare på yrkesprogrammen framkommer också att eleverna mer sällan uppvisar stödbehov i yrkesämnena. I flera intervjuer säger yrkeslärare att de tror att det kan bero på att elever ofta väljer yrkesprogram där de kanske har "fallenhet och talang" och inte samma svårigheter som de har i de mer teoretiska ämnena.

På det fåtal skolor som i granskningen har visat god kvalitet i denna del av stödarbetet uppmärksammas systematiskt mönster mellan olika elevgruppers behov. Av intervjuer med lärare, specialpedagogisk personal och rektorer på dessa skolor framgår att de regelbundet diskuterar skillnader i stödbehov mellan olika grupper, exempelvis män och kvinnor eller elever på olika program. De säger att de genom skolans digitala plattform kan få en överblick över vilka stödbehov som finns i olika elevgrupper eller ämnen. De beskriver att det kan handla om svårigheter i under-

visningssituationen likväl som till exempel olika diagnoser av neuropsykiatrisk karaktär, psykisk ohälsa eller bristande social förmåga. En rektor berättar att en del i skolans systematiska kvalitetsarbete består av att varje arbetslag får i uppgift att identifiera vad eleverna på deras respektive program har svårt med. På den skolan har det till exempel framkommit att eleverna har svårare för vissa kurser beroende på om de går på högskoleförberedande program eller yrkesprogram.

Av skolornas inskickade dokumentation framgår att det är stor skillnad mellan olika skolor i hur vanligt det är med åtgärdsprogram. Vi kan också se att det är något högre andel män än kvinnor som har åtgärdsprogram. Enligt skolornas inskickade dokumentation är det också något högre andel elever på yrkesprogram än elever på högskoleförberedande program som har åtgärdsprogram.

Rektors styrning och stöttning av mentorns uppdrag

Skolinspektionen bedömer att rektorns styrning av mentorns uppdrag, trots förstärkning i lagstiftningen, bör utvecklas på flertalet av de granskade skolorna för att öka kvaliteten i stödarbetet. Rektorn bör tydliggöra vad mentorernas arbetsuppgifter innebär och utveckla gemensamma arbetssätt för mentorskapet. Rektorn bör även följa upp mentorernas förutsättningar att genomföra sina arbetsuppgifter och strukturerat följa upp skolans individinriktade stödarbete. Detta för att skapa sig en bild av kvaliteten i de arbetsprocesser som leder fram till att stödarbetet utgår från ett helhetsperspektiv, att det sker skyndsamt och att eleverna är delaktiga.

Rektor bör tydliggöra mentorernas arbetsuppgifter

Mentorn har en nyckelroll för att kunna följa upp och förmedla aktuell information om elevens studiesituation till berörd skolpersonal. Vi ser dock i granskningen att rektors styrning av det nya mentorsuppdraget³³ kan utvecklas på många skolor. I 15 av 29 verksamhetsbeslut har Skolinspektionen gett en rekommendation till rektor att utveckla skolans arbete med mentorsuppdraget. För att styra mentorernas arbete behöver rektorn på något sätt tydliggöra vilka arbetsuppgifter mentorerna har. Nästan alla skolor i granskningen har formulerat mentorernas arbetsuppgifter, och vad dessa innebär, i skriftliga riktlinjer. I granskningen framkommer dock att dessa riktlinjer inte alltid är kända ute i verksamheten. Omfattning och innehåll i dessa riktlinjer varierar också, men i nästan samtliga fall framgår det tydligt av dessa att mentorn har ansvar för att följa elevens kunskapsutveckling och studiesituation. Däremot är det inte alltid lika tydligt uttryckt i dessa riktlinjer att uppföljningen gäller elevens utbildning i dess helhet. På några av skolorna finns inte något förtydligande i uppdragsbeskrivningen av mentorernas ansvar att uppmärksamma och skyndsamt föra vidare information om elevens stödbehov, medan det i andra fall endast antyds.

Vi ser att mentorns ansvar att följa upp elevens kunskapsutveckling och studiesituation till relativt stor del fungerar väl ute på skolorna. I de fall då mentorn uppmärksammar tecken på att eleven kan behöva stöd ska denna information skyndsamt föras vidare till undervisande lärare och vid behov även rektorn. På ungefär hälften av skolorna fungerar dock arbetet med att förmedla denna information

³³ 15 kap. 19 a § skollagen.

mindre väl. I flera fall framgår det av intervjuer med mentorer, specialpedagogisk personal och rektor att det är otydligt vem som ska ansvara för att skyndsamt informera om elevers stödbehov och vilka personer som ska nås av informationen. Detta riskerar att leda till att information om elevens behov av stöd inte når ut till elevens alla lärare och/eller att stödinsatserna försenas.

På några skolor är mentorernas ansvar att skyndsamt informera om elevers stödbehov tydligt för alla på skolan. Mentorsuppdraget är känt för alla berörda på skolan, och i de fall skolan har skriftliga riktlinjer är dessa kända ute i verksamheten. På dessa skolor både får och ger mentorer information om elevers stödbehov under arbetslagsmöten, elevhälsomöten eller andra regelbundna möten. Mentorn har kanaler för informationsflöde även till lärare som inte deltar vid de regelbundna möten som genomförs, till exempel via mejl, digitala plattformar eller samtal. Även APL-handledare inkluderas i informationsflödet. Rektorer på dessa skolor har kännedom om vilka kommunikationskanaler som används och hur de används. Av intervjuer med skolpersonal framgår det tydligt att mentorn på dessa skolor har helhetsbilden av elevernas studiesituation. Exempelvis kan mentorn ansvara för att uppmärksamma om elevers schemalagda stöd krockar med någon annan skolaktivitet.

Det saknas ofta gemensamma arbetsätt för överlämning av information vid mentorsbyte

Om elever byter mentor, till exempel vid programbyte, bör information om elevers eventuella stödbehov kommuniceras till den nya mentorn. På ungefär en tredjedel av de granskade skolorna finns dock inte gemensamma arbetsätt för överlämning av information vid mentorsbyten. På några av dessa skolor finns visserligen vissa rutiner för hur överlämnandet är tänkt att ske, men av intervjuer med mentorer och rektorer framgår att dessa inte används av alla. Det är också vanligt att informationsöverföringen sker genom informella möten, vilket ibland fungerar väl och ibland leder till att viktig information om elevers stödbehov faller bort. I intervjuer med elever finns berättelser både om goda exempel, då den nya mentorn har nödvändig information om elevens studiesituation, och exempel på att viktig information om elevens stödbehov inte är känd av den nya mentorn. Att det inte finns gemensamma arbetsätt kan medföra att information går förlorad som är viktig för att mentorerna ska kunna genomföra sitt uppdrag. Även här har rektorn ett stort ansvar att följa upp med vilken kvalitet överlämningarna genomförs, för att kunna styra och stödja mentorerna i denna del av deras uppdrag.

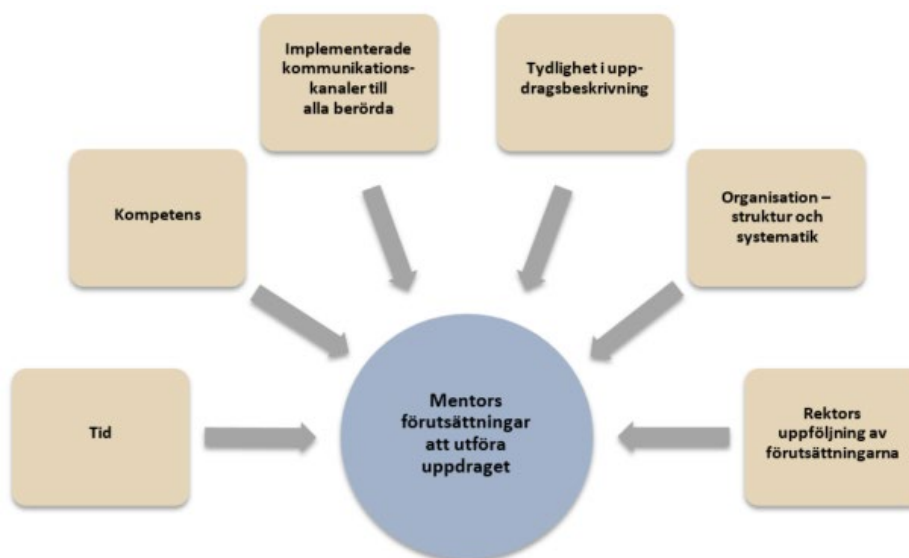
Informationsöverföringen fungerar inte heller alltid på de två tredjedelar av skolorna som har gemensamma rutiner, till exempel i form av nedskrivna riktlinjer för informationsöverföring vid mentorsbyten. Ibland uppges i intervjuerna att riktlinjerna är otydliga. Och även om det finns gemensamma rutiner kan det saknas strukturer för informationsöverföring mellan mentorer som organisatoriskt befinner sig i olika delar av skolan, eller oklarheter om vad som är elevhälsans ansvar och vad som är mentorernas ansvar i överlämningen. Enligt intervjuade mentorer förmedlas i dessa fall ofta ändå viss information om elevers stödbehov till elevernas nya mentorer via informella kanaler.

Om det inte finns gemensamma arbetsätt för överlämningen av information riskerar skolan att eleverna får olika förutsättningar att nå kunskapsmålen. Följden kan bli att vissa elever snabbt får med sig de stödåtgärder som behövs, medan andra

elever kan få vänta längre innan stödbehovet uppmärksammas och relevanta stödinsatser sätts in. Intervjuade rektorer på flera av skolorna berättar att de redan har identifierat problemet och nu arbetar för att skapa samsyn och implementera gemensamma former för överföring av information då elever byter mentor.

Mentorernas förutsättningar att genomföra uppdraget bör utvecklas

För att mentorerna ska kunna genomföra sitt uppdrag med hög kvalitet bör rektorerna styra över de arbetsuppgifter som mentorn har på skolenheten och stödja mentorerna i deras arbete. Skolinspektionen bedömer att rektorernas arbete med mentorsuppdraget kan förbättras på drygt hälften av skolorna. I intervjuerna framkommer att mentorerna på dessa skolor upplever att de inte har tillräckliga förutsättningar för att genomföra sitt uppdrag fullt ut. Ofta finns det bra, eller ganska bra, förutsättningar för mentorerna att följa upp elevens kunskapsutveckling och studiesituation genom till exempel regelbundna och schemalagda möten mellan elever och mentorer. Däremot är det vanligare att förutsättningarna för mentorerna att skyndsamt föra vidare information om elevens stödbehov är mindre bra. Det kan handla om att arbetsuppgifterna är otydligt formulerade och/eller inte kända ute i verksamheten. Det kan också handla om att det saknas tillräckliga förutsättningar för samverkan mellan relevant personal, om brist på kompetens, otydlig ansvarsfördelning, att det finns otydlighet kring vilka kommunikationskanaler som ska användas och att den tillgängliga tiden inte möter uppdragets komplexitet och storlek (se figur 2).

Figur 2.

Olika aspekter som påverkar mentorernas möjlighet att genomföra mentorsuppdraget.

När organisatoriska förutsättningar inte finns är det upp till mentorerna själva att skapa dessa förutsättningar. Även om det också på dessa skolor till viss del finns mentorstid avsatt i elevschemat så upplevs den av mentorerna inte vara tillräcklig för enskilda samtal kring elevens studiesituation.

Fem av de tjugonio skolor som ingår i granskningen har heltidsmentorer. En heltidsmentor har som enda arbetsuppgift att vara mentor för ett antal elever och har därmed ingen undervisning. Nästan alla intervjuade heltidsmentorer uppger att de har goda förutsättningar att genomföra sitt mentorsuppdrag. De berättar att de har nära kontakt med både elever och lärare. De säger också att de har tid att följa upp hur det går för eleverna och tillgång till den information de behöver för uppdraget.

På skolor som saknar tydlig styrning av mentorsuppdraget och stöd till mentorerna är det vanligt att mentorerna på högskoleförberedande program och mentorerna på yrkesprogram har olika förutsättningar att genomföra sitt uppdrag. Avsaknad av styrning och stöd får dock ofta mindre effekt på yrkesprogrammen. Mentorerna på yrkesprogram berättar att de har mycket sammanhängande tid med eleverna i de fall då mentorerna samtidigt är yrkeslärare, jämfört med mentorer som undervisar i de teoretiska ämnena. De informella möten som sker mellan både elever, lärare och mentor och mellan mentor och övrig skolpersonal kan i vissa fall räcka för att åstadkomma ett stödarbete av hög kvalitet. I dessa fall handlar det om att enheterna är relativt små med nära kontakter mellan alla inom enheten. Detta är fallet på många yrkesprogram. Det är just litenheten och det täta samarbetet mellan skolpersonalen inom enheten som gör att de inte alltid har ansett sig ha samma behov av tydlig yttre struktur. På de skolor där Skolinspektionen bedömt att rektorn styr och stödjer mentorn med hög kvalitet fungerar stödarbetet däremot ungefär på samma sätt och med samma strukturer på både de högskoleförberedande programmen och yrkesprogrammen.

Uppföljningen av mentorernas arbete ger kunskap om hur stödarbetet fungerar

På flera skolor har inte rektorn följt upp om mentorerna arbetar enligt skolans formulering av mentorsuppdraget. I granskningen framkommer det också att det är sällan som rektorerna strukturerat följer upp om skolans individinriktade stödarbete har ett helhetsperspektiv, om det kan ske skyndsamt och på vilket sätt eleverna är delaktiga. Flera av rektorerna uppger i intervjuerna att de har varit kort tid, eller mycket kort tid, på skolan vid tiden för denna granskning och att det har påverkat deras möjligheter att skapa strukturer i arbetet med individuella stödåtgärder. Det har då även påverkat deras möjligheter att styra mentorsuppdraget och stödja mentorerna i deras arbete.

Intressant att notera är att på majoriteten av de skolor i granskningen där rektorns styrning av mentorsuppdraget har bedömts hålla hög kvalitet (frågeställning 2) har också det individuellt inriktade stödarbetet bedömts hålla hög kvalitet (frågeställning 1).

Vad har skolor med hög kvalitet gemensamt?

I granskningen framkommer flera gemensamma nämnare hos de nio skolor som i granskningen har bedömts hålla hög kvalitet både i själva arbetet med individuellt riktade stödinsatser och i rektors stöd och styrning av mentorns uppdrag i fråga om elevers individuella stödinsatser. Dessa framgångsfaktorer beskrivs nedan.

Mottagningsarbetet startar tidigt

Gemensamt för dessa skolor är att mottagningsarbetet startar redan tidigt på vårterminen, innan eleverna påbörjar sina gymnasiestudier. Före sommaren genomförs möten mellan gymnasieskolornas specialpedagogiska personal och personal från de avlämnande grundskolorna – både de som är inom och utom huvudmannens egen organisation. Här deltar ofta även delar av gymnasieskolans skolledning. På dessa möten överförs information om elevernas behov av individuella stödinsatser.

Informationen från grundskolan sprids till alla berörda och används i stödarbetet kring eleverna

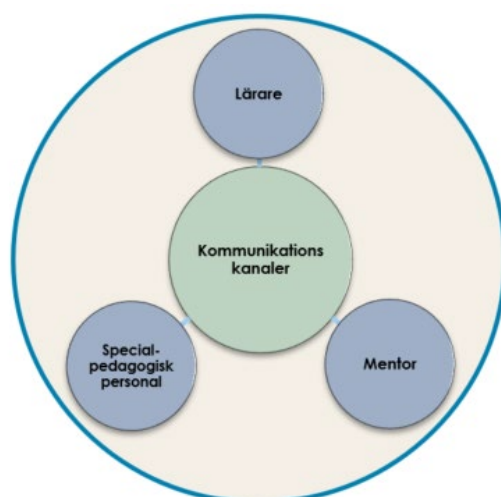
Informationen från grundskolan når samtliga undervisande lärare på gymnasieskolan i samband med uppstartsdagarna i början av höstterminen. Informationen används som en utgångspunkt i arbetet med att ta emot eleverna, till exempel för en kartläggning av elevernas individuella behov vid klasskonferenser några veckor efter skolstart. Lärarna skaffar sig sedan kompletterande information om elevernas kunskapsnivåer och stödbehov genom till exempel diagnostiska test som lärare genomför i samband med elevernas gymnasiestart, eller genom andra prov, brev eller samtal som genomförs i samband med att eleverna påbörjar nya kurser.

God kännedom om mentorernas arbetsuppgifter

All skolpersonal är väl införstådd med mentorns arbetsuppgifter, både det lagstaddade mentorsuppdraget och andra arbetsuppgifter som är delegerade till mentorn. Det innebär att andra lärare och elevhälsans kompetenser stöder mentorernas arbete och ger dem goda förutsättningar att genomföra sina arbetsuppgifter. Se figur 3.

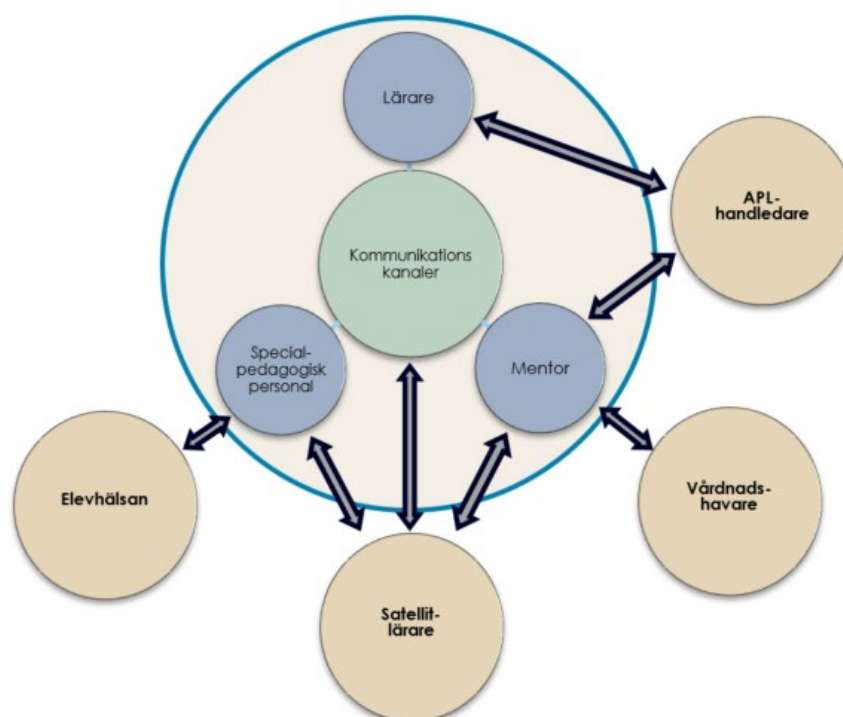
Informationsflödet inkluderar alla viktiga aktörer

Utanför kärnan nära eleven finns andra aktörer som både får och ger information om elevens kunskapsutveckling och eventuella stödbehov. På dessa skolor nås även satellitlärare av informationsflödet kring eleven, även om det sällan sker genom fysiska möten. Skolans elevhälsa har god insikt i både större och mindre stödinsatser för eleven. På dessa skolor finns också strukturer för samverkan både med elevens vårdnadshavare (för elever under 18 år) och med APL-handledare (för elever på yrkesprogram).

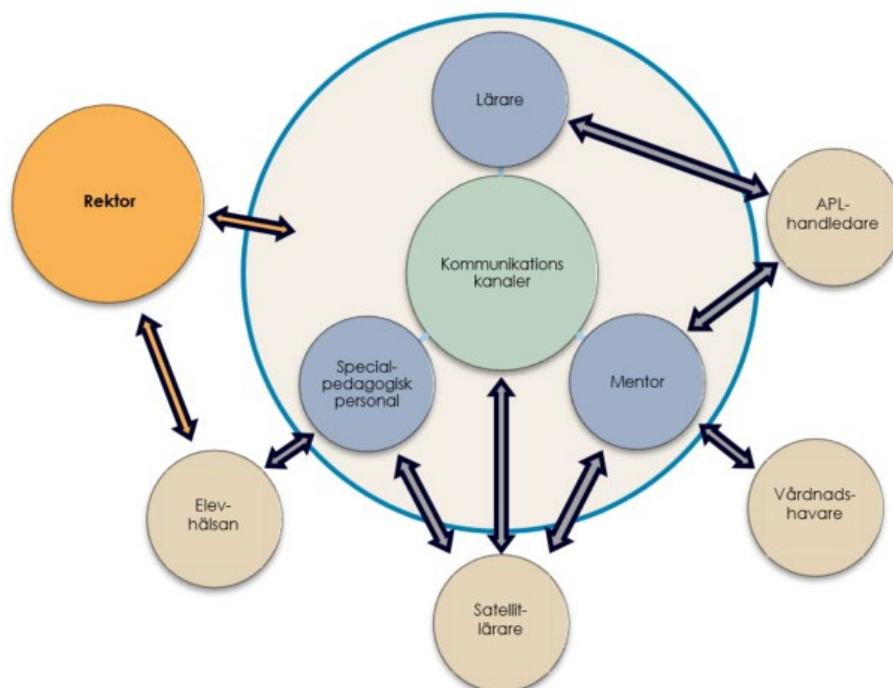
Figur 3 a.

Mentor, lärare och specialpedagogisk personal är kärnan av aktörer som behöver mötas regelbundet via olika kommunikationskanaler för att utifrån sina olika professioner och roller samverka kring elevens stödbehov

Figur 3 b.

Utanför "kärnan" runt eleven finns andra aktörer som både behöver få och ge information om elevens stödbehov. Här visas de huvudsakliga kontaktytor som måste vara implementerade för att stödarbetet ska fungera bra. I verkligheten är det dock betydligt fler kontaktytor mellan alla inblandade aktörer. Med satellitlärare menas lärare som organisatoriskt befinner sig längre bort, exempelvis i ett annat arbetslag eller en annan skolenhet.

Figur 3 c.

Förutom att rektor måste fördela roller och ansvar behöver rektor ha en tät uppföljning av hur stödbehovet faller ut. Det innebär att rektor behöver ha kommunikation med både elevhälsan och den inre kärna som utgörs av mentor, lärare och specialpedagogisk personal.

Stödarbetet utgår från ett helhetsperspektiv

Stödinsatser följer med i alla de delar av utbildningen där eleven har behov av stöd. Det innebär att stödet, vid behov, planeras in i alla elevens ämnen och APL men även vid till exempel temadagar, studiebesök och andra moment som ingår i utbildningen.

Specialpedagogisk personal verkar som ett kitt

Den specialpedagogiska personalen är en tydlig del av skolans elevhälsoteam, men har också nära och kontinuerlig kontakt med såväl mentorer och övriga lärare i arbetslagen som med satellitlärare och vårdnadshavare. På dessa skolor är den specialpedagogiska personalen mycket ute i verksamheten för observationer och handledning på plats.

Eleven är delaktig i arbetet med stödinsatserna

På dessa skolor finns tydliga strukturer för elevdelaktighet som används av elevens mentor och lärare. När lärare uppmärksammar att det finns ett stödbehov involveras eleven i att kartlägga omfattning och orsak till svårigheterna. Eleven är därefter delaktig i att utforma och utvärdera stödinsatserna som ska hjälpa dem att nå målen. Det är också tydligt för eleverna att deras erfarenheter tillmäts vikt i stödarbetet, men att det fortfarande är skolans personal som är drivande i stödarbetet.

Effekten av stödinsatserna utvärderas

När stödinsatserna utvärderas görs det med ett tydligt fokus på att se om stödet har haft effekt. På dessa skolor finns tydliga strukturer för att utvärderingar ska ske i alla ämnen som eleverna får stöd i, och vid behov revideras stödinsatserna.

Skillnader i stödbehov mellan olika elevgrupper analyseras

På dessa skolor uppmärksammas eventuella mönster mellan olika elevgruppers stödbehov, och skolans personal diskuterar regelbundet skillnader i stödbehov mellan olika grupper. Ett exempel kan vara om män är mindre benägna än kvinnor att tillstå att de behöver stöd. Skolan gör regelbundet jämförelser mellan elevgrupper för att utifrån det utveckla skolans arbete med det individuellt inriktade stödarbetet.

Rektorerna har god insyn i stödarbetet

Förutom att rektorn organiserar skolans stödarbete genom att skapa mötesplatser där stödbehov och stödinsatser kan diskuteras samt fördela både roller och ansvar har rektorn på dessa skolor en tät uppföljning av hur stödbehovet faller ut på gruppnivå. Det innebär att rektorn har en nära kommunikation med både elevhälsan och den inre kärna som utgörs av mentor, lärare och specialpedagogisk personal.

Rektorerna följer upp mentorernas arbete

Rektorerna kontrollerar att mentorerna är införstådda med sitt uppdrag, både vad gäller att följa upp elevernas kunskapsutveckling och att skyndsamt informera berörd personal i de fall elever har behov av individuellt stöd. Rektorerna säkerställer även att mentorerna har de förutsättningar som de behöver för att kunna utföra båda delarna av detta uppdrag med god kvalitet.

Avslutande diskussion

Gymnasieskolan är visserligen inte obligatorisk i Sverige idag, men kan ändå ses som nödvändig för individen ur ett livsperspektiv, eftersom en genomgången gymnasieutbildning krävs för fortsatta studier, har stor betydelse för etablering på arbetsmarknaden och är viktig för individens hälsa.³⁴ En av gymnasieskolans utmaningar är därför kopplad till att eleverna med framgång ska genomgå och avsluta sin utbildning. Bristande stöd är en av de huvudsakliga orsakerna till studieavbrott och ofullständiga studier.³⁵ Det kan till exempel handla om att elevens stödbehov uppmärksammas och omhändertas för sent, att stödet inte utgår från en helhetsbild av elevens skolsituation eller att elevens egna erfarenheter inte tas tillvara.

I denna granskning har Skolinspektionen därför undersökt med vilken kvalitet gymnasieskolan arbetar med det individuellt inriktade stödet till elever, med särskilt fokus på skyndsamt, helhet och elevdelaktighet. Vi har i detta sammanhang också tittat på överlämningen av information från grundskolan till gymnasiet. Ett syfte med granskningen har även varit att se med vilken kvalitet den förändrade regleringen³⁶ avseende gymnasieskolans arbete med individuellt inriktade stödinsatser och det nya uttalade mentorsuppdraget har införlivats i gymnasieskolornas arbete med individuella stödinsatser.

Skolinspektionen kan utifrån denna kvalitetsgranskning se att en del av de problem som föranledde den nya lagstiftningen finns kvar på de granskade skolorna. Sammantaget kan Skolinspektionen konstatera att gymnasieskolornas stödarbete kan förbättras genom tydligare strukturer och kommunikationskanaler. I detta arbete fyller även rektorns stöd och styrning av mentorernas uppdrag en viktig roll, och förutsättningarna för mentorernas arbete kan stärkas på många skolor. Men vi ser också att gymnasieskolans arbete med att ta emot och använda information från grundskolan i huvudsak fungerar väl, samt att arbetsprocesserna för att uppmärksamma elevernas stödbehov i de flesta fall fungerar väl. Detta är positiva resultat jämfört med problembilden.

Rektorns organisation av verksamheten är således avgörande för kvaliteten i skolans arbete med individuella stödinsatser. Det finns en risk att eleverna inte får det stöd de är i behov av skyndsamt och i alla delar av utbildningen om inte rektorn skapar en organisation där lärare, specialpedagogisk personal och mentor har avsatt tid för samverkan kring elevens stöd och där de kan kommunicera genom kända kommunikationskanaler. Rektorn bör också skapa tydlighet i de olika professionernas uppdrag samt följa upp stödarbetet för att säkerställa kvaliteten i detta arbete. Dessa slutsatser stöds även av erfarenheter samlade i utredningen "Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven".³⁷

När stödinsatser uteblir i vissa delar eller dröjer kan det i förlängningen leda till att eleverna inte når kunskapskraven och riskerar att hoppa av utbildningen.³⁸ När det individuellt inriktade stödarbetet grundar sig på informella avstämningar mellan lä-

³⁴ Statistiska centralbyrån (2017); SOU 2021:11 s. 282; Skolinspektionen (2021); Socialstyrelsen och Skolverket (2016) s. 14 f.

³⁵ SOU 2016:77.

³⁶ 3 kap. 12 j § skollagen; 15 kap. 19 a § skollagen.

³⁷ Se SOU 2021:11 s. 369 ff.

³⁸ Muhrman, K et al. (2018).

rare och elev kan det leda till att arbetet blir ineffektivt, olikvärdigt och att informationen inte alltid når mentorn. För att säkerställa att stödarbetet fungerar effektivt och verkligen bidrar till att öka möjligheterna för eleverna att nå kunskapskraven bör rektorerna skapa tydliga strukturer för stödarbetet som säkerställer att det sker skyndsamt, att hela utbildningen omfattas och att eleverna är delaktiga i det stödarbete som berör dem.

Nedan utvecklar vi resonemangen om några av de iakttagelser vi gjort på de 29 skolor som ingår i granskningen.

Tydligt mentorsuppdrag ger goda förutsättningar för stödarbetet

På majoriteten av de skolor i granskningen där rektorns styrning av mentorsuppdraget bedömts hålla hög kvalitet har också det individuellt inriktade stödarbetet bedömts hålla hög kvalitet. Sambandet mellan ett välfungerande mentorsuppdrag och effektivt individuellt stöd till elever har även framkommit i andra studier. En studie visade att mentorns möjlighet att bygga upp sin kunskap kring elevens behov av stöd i undervisningen bidrog till ökat lärande och delaktighet för eleven.³⁹ I samma studie lyfts vikten av att mentorsuppdraget utvecklas på skolnivå för att skapa likvärdiga förutsättningar för eleverna på skolan.

På de flesta skolor i granskningen är det tydligt uttalat att mentorerna ska följa upp elevernas studiesituation i hela utbildningen. Trots det är det fortfarande alltför vanligt att mentorn inte har fungerande kommunikationskanaler till de lärare som organisatoriskt ligger långt bort (satellitlärare) och APL-handledare. Det kan leda till att information kring elevens stödbehov inte alltid når mentorn. Än vanligare i granskningen är det med otydlighet kring hur och när mentorn ska föra vidare information till berörda lärare, elevhälsa och rektor i de fall som stödbehov uppmärksammas. Trots att det på de flesta skolorna finns skriftliga riktlinjer för informationsöverlämningen har rektorerna på många skolor inte följt upp om dessa är kända ute i verksamheten. Följaktligen finns det stor risk att elevernas behov av stöd inte sprids till den skolpersonal som berörs och att stödinsatserna försenas eller uteblir helt i vissa delar.

Rektorerna bör följa upp både mentorernas följsamhet mot uppdraget och de förutsättningar mentorerna har för att kunna genomföra sitt uppdrag med hög kvalitet. Det är just detta som skiljer skolor med välfungerande individuellt inriktat stödarbete från de skolor som har behov av att utveckla sitt stödarbete. Vi ser i granskningen att när mentorn har goda förutsättningar för sitt uppdrag så får det positiva konsekvenser för det individuellt inriktade stödarbetet både ur ett skyndsamhetsperspektiv och ur ett helhetsperspektiv.

³⁹ Nordevall (2011).

Elevernas erfarenheter kan användas mer medvetet i stödarbetet

Att få vara med och påverka samt ta ansvar för den egna utbildningen är en viktig framgångsfaktor för att lyckas med studierna.⁴⁰ I granskningen framkommer att det visserligen är vanligt att eleverna till viss del involveras i det stödarbete som berör dem, men att det ofta sker genom oplanerade, informella möten. Det framkommer att det sällan finns gemensamma och genomtänkta arbetssätt på skolan för att låta elevernas egna erfarenheter bli vägledande i stödarbetet. Även andra studier visar att det är vanligt att eleverna inte görs delaktiga i stödarbetet och kommer fram till att eleverna ofta hänvisas till generella, snarare än individuella, stödinsatser, som ofta ligger utanför ordinarie lektioner.⁴¹ Låg elevdelaktighet riskerar att leda till mindre träffsäkra stödinsatser för att möta de specifika behoven hos enskilda elever.

För att kunna sätta in träffsäkra åtgärder och genomföra eventuella nödvändiga förändringar i stödarbetet bör skolan ta reda på hur eleverna upplever de situationer där de har behov av stöd och göra eleverna delaktiga i utformningen av lösningar. I stället för att utgå från det som inte fungerar i elevernas situation skulle arbetet behöva utgå från det som fungerar för den enskilda eleven, till exempel hämta arbetssätt från ämnen som fungerar bra för eleven. Oftast har eleverna själva stor del av den kunskap som behövs för att stödarbetet ska bli effektivt. Att efterfråga elevernas delaktighet visar också på tilltro till deras förmåga att själva påverka sin situation och hälsa, vilket i sig är förebyggande och hälsofrämjande.⁴² Det är dock viktigt att elevdelaktigheten inte får leda till att eleven blir den drivande parten i stödarbetet. Rektorn kan genom att skapa gemensamma rutiner på skolan för elevdelaktighet utveckla stödarbetet så att det blir både mer effektivt och mer likvärdigt.

Samverka organiserat för skyndsamhet och helhet i stödarbetet

Som tidigare nämnts så är det tydligt att skolans organisation påverkar förutsättningarna för att det individuella stödarbetet ska präglas av skyndsamhet och helhetsperspektiv i alla led. Granskningen visar att mentor, lärare och specialpedagogisk personal är kärnan av aktörer som bör mötas regelbundet via olika kommunikationskanaler. Då kan de utifrån sina olika professioner och roller samverka kring elevens stödbehov. Utanför kärnan nära eleven finns andra aktörer som både bör få och ge information om elevens stödbehov: satellitlärare, APL-handledare, skolans elevhälsa och vårdnadshavare.

Tidigare granskningar har visat att det ofta är eleverna själva som behövt uppmärksamma lärarna på sina behov av stödinsatser.⁴³ I denna granskning framgår det dock att de flesta lärare snabbt uppmärksammar elevernas stödbehov. För att

⁴⁰ Se t.ex. Skolinspektionen (2015); Nordevall, (2011).

⁴¹ Jahnke och Hirsh (2020).

⁴² Skolverket (2021a).

⁴³ Francisco et al (2021), Skolinspektionen (2015), Skolinspektionen (2020), Skolverket (2019a).

stödarbetet inte ska stanna vid att elevens stödbehov uppmärksammas behöver lärarna stöd av skolans elevhälsa, och då i synnerhet av skolans specialpedagogiska personal.⁴⁴ Studier visar att möjligheterna att komma i kontakt med skolans elevhälsa påverkar både hur snabbt elevernas behov uppmärksammas och tiden från detta till att åtgärder sätts in för att stödja elevernas lärande.⁴⁵

Om stödet kommer sent finns det risk för att eleven har hunnit få stora skolsvårigheter och bildat en negativ skolidentitet. Det kan då krävas mycket stora stödinsatser för att hjälpa eleven. Därför är det viktigt att se till att det finns rutiner och arbetssätt som gör att lärare och specialpedagogisk personal kommunicerar med varandra om eleverna i det dagliga arbetet. I denna granskning framkommer att de skolor som har bedömts ha hög kvalitet i sitt stödarbete, och där stödet sätts in skyndsamt, också har regelbundna avstämningar kring elevernas kunskapsutveckling och övrig studiesituation. Specialpedagogisk personal kan till exempel regelbundet vara med på lärarnas arbetslagsmöten.

På många skolor upplever lärare att de inte kan få hjälp från elevhälsan eller att elevhälsan inte kan erbjuda den sorts hjälp som de efterfrågar även om de kan komma till elevhälsans veckovisa möten.⁴⁶ Lärare kan känna sig ensamma och utsetta när de ska beskriva något som de kan uppleva som ett eget misslyckande för ett team med andra professioner, till exempel på ett möte med elevhälsan.⁴⁷ Genom att organisera skolan så att den inre kärnan (lärare, mentor och specialpedagogisk personal) kring eleverna möts regelbundet och har samsyn kring hur det individuella stödarbetet ska ske finns goda förutsättningar för hög kvalitet i stödarbetet.

Informationsöverföringen mellan grundskolan och gymnasiet fungerar när den sker strukturerat

En framgångsfaktor vid övergången mellan olika stadier i skolan har visat sig vara att få till ett strukturerat överlämnande och mottagande av information.⁴⁸ Gemensamt för gymnasieskolor med hög kvalitet i denna granskning är att rektor styr informationsinhämtningen från avlämnande skolor. Det är även vanligt att rektor tillsammans med skolans specialpedagogiska personal ansvarar för mottagandet av nya elever. Detta har också kommit fram i andra studier som visar att rektorn och specialpedagogisk personal vid den mottagande skolan ofta är nyckelpersoner vid överlämningar.⁴⁹ I studien lyfts också vikten av att styra utformningen av kommunikationen mellan avlämnande skola och den egna skolan så att relevant information inhämtas.

De allra flesta skolorna i granskningen har ett tydligt och strukturerat arbetssätt för att samla in och använda information från grundskolan kring elevers individuella

⁴⁴ SOU 2021:11 s. 402.

⁴⁵ SOU 2021:11 s. 402.

⁴⁶ SOU 2021:11 s. 398.

⁴⁷ Hylander och Guvå (2017).

⁴⁸ Skolverket (2021b).

⁴⁹ Skolverket (2019c).

stödbehov. Denna granskning visar också på ett mer strukturerat arbete vid överlämning än Skolinspektionens tidigare granskning av övergången mellan olika stadier inom skolan.⁵⁰ Dock framkommer det i denna granskning att mottagningsarbetet för elever från fristående grundskolor eller grundskolor i andra kommuner ofta inte har samma struktur och kvalitet som för de elever som kommer från en skola inom huvudmannens organisation.⁵¹ Ännu tydligare är att eventuellt stödbehov för de elever som kommer nya till skolan eller byter program senare under gymnasietiden inte fångas upp med samma effektivitet som de som börjar på höstterminen i skolår 1. Detta tycks ofta bero på att skolan inte fullt ut planerar för att ta emot nya elever under terminstid eller senare under utbildningen. För att alla elever snabbt ska få det stöd de behöver är det önskvärt att överföringen av information kring elevers stödbehov sker med samma effektivitet oavsett varifrån elever vid vilken tid eleven tas emot vid skolenheten.

Stärk lärarnas kompetens och tilltro till sin profession

Granskningen visar att gymnasieskolornas arbetsprocesser kring att uppmärksamma elevers stödbehov i huvudsak är väl fungerande, medan nästa steg i arbetsprocessen, att utreda elevers stödbehov, inte är lika väl fungerande. Andra studier visar också att lärare ofta anser att de har förutsättningar att upptäcka stödbehov, men att de saknar tillräcklig kompetens när det gäller att utforma adekvata insatser och undervisa elever i behov av särskilt stöd.⁵² I utredningen "Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven" sammanfattas forskningsläget med att det är vanligt att skolorna arbetar systematiskt med att upptäcka elevers stödbehov, men att stödet ofta dröjer efter att behovet upptäckts.⁵³

I Skolverkets attitydundersökning från 2018 uppger nio av tio lärare, i både grund- och gymnasieskolan, att de har kunskap och kompetens att upptäcka elever i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.⁵⁴ Men endast drygt sex av tio lärare anser att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att stödja elever i behov av stödåtgärder.⁵⁵ Liknande resultat framkommer också i Skolinspektionens granskningar. Det finns därför en förbättringspotential i att rektorer ser över i vilken utsträckning skolans lärare behöver kompetenshöjande insatser samt stöd av den specialpedagogiska personalen i syfte att stärka arbetet med individuella stödinsatser.

Organisera skolan för samverkan mellan professioner och roller

Det är stor skillnad på hur den specialpedagogiska personalen arbetar på de skolor som i denna granskning bedöms ha hög kvalitet i sitt stödarbete och hur de arbetar

⁵⁰ Skolinspektionen (2018).

⁵¹ Skolan behöver visserligen ta hänsyn till de sekretessgränser som kan finnas mellan olika verksamheter, men det är viktigt att elevens bästa värnas vid mottagandet i den nya skolan.

⁵² SOU (2021) s. 375.

⁵³ SOU (2021) s. 360.

⁵⁴ Skolverket (2019a).

⁵⁵ Francisco et al (2021).

på de skolor som bedömts behöva utveckla det individuellt inriktade stödarbetet. På några skolor framkommer en osäkerhet kring vad som gäller nu när skollagen tydliggör att mentorerna ska uppmärksamma tecken på att eleven kan behöva stöd och i så fall skyndsamt informera berörd skolpersonal. På flera skolor i granskningen har detta ansvar tidigare legat på elevhälsan och skolans specialpedagogiska kompetens. Det framgår på några skolor att det nu finns en otydlighet i ansvarsfördelningen. Det blir då oklart vem som ansvarar för att information om elevens stödbehov förmedlas till övrig berörd skolpersonal. I dessa fall finns det risk för att det dröjer onödigt länge innan eleven får sitt stöd tillgodosett.

Det finns därför ett stort behov av att rektorn klargör de roller och det ansvar som skolans olika professioner förväntas ta på skolan och hur funktionerna kan stödja varandra i arbetet för elevernas utveckling och lärande. För att kunna göra det måste rektorn ha kunskap om både lärarnas, mentorernas och elevhälsans arbetsätt och kompetenser.⁵⁶ Rektorn bör också säkerställa att skolans specialpedagogiska personal har kompetens som hjälper den att ta på sig rollen som mentorernas och lärarnas stöd på detta område.

Skolor som har medverkat i utredningen "Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven" visar att utökad samverkan mellan elevhälsans professioner och lärarna har varit en nyckel för skolorna i att utveckla verksamheten för att fler elever ska nå målen för utbildningen.⁵⁷ I utredningen beskrivs också hur några av skolorna utvecklat stödarbetet. I stället för att lärarna kommer till elevhälsans möten så är delar av elevhälsan med på lärarnas möten, till exempel på lärarlagsmöten. På dessa möten beskrivs att det finns utrymme att ta upp oro för elever i ett tidigt skede och möjlighet att diskutera exempelvis hur undervisningen kan utvecklas och vilka anpassningar som kan göras. I beskrivningen framkommer att en enskild lärare eller hela arbetslaget i nästa steg kan boka tid med elevhälsoteamet för att samtala kring elevens stödbehov. Detta arbetssätt återfinns också på de gymnasieskolor i granskningen som har bedömts ha hög kvalitet i sitt stödarbete.

Det är en utmaning för rektorerna att bygga upp organisatoriska strukturer för en fungerande samverkan mellan elevhälsan och övrig skolpersonal.⁵⁸ En framgångsrik samverkan kräver, bland annat, tydliga mål för samverkan och precisering av målgrupper, en tydlig arbetsfördelning och ändamålsenliga rutiner för samverkan och kontakter mellan rektorn, övrig pedagogisk personal och elevhälsan. Enligt en tidigare granskning av Skolinspektionen kan hög rektorsomsättning leda till mindre stabilitet i att upprätthålla goda strukturer och gemensamma förhållningssätt.⁵⁹ På sikt kan då hög rektorsomsättning försämra elevernas förutsättningar att nå målen. I granskningen framkommer också att flera av rektorerna har varit kort tid på skolan, vilket ligger i linje med andra undersökningar som visar att så många som hälften av rektorerna i Sverige har arbetat på sin nuvarande skola i tre år eller mindre.⁶⁰ Här har huvudmannen en viktig uppgift i att stötta och hjälpa rektorerna att utveckla verksamheten, särskilt på de skolenheter som har många rektorsbyten.

⁵⁶ SOU 2021:11 s. 377 ff.

⁵⁷ SOU 2021:11 s. 413.

⁵⁸ Socialstyrelsen och Skolverket (2016).

⁵⁹ Skolinspektionen (2019).

⁶⁰ Se till exempel sammanställning i Skolinspektionen (2019).

Även APL och satellitlärare bör inkluderas i samverkan

Vi kan, utifrån granskningens resultat, se att många skolor har behov av att utveckla arbetsprocesser och kommunikationskanaler kring de delar som rör elevernas APL. Detta ligger i linje med tidigare studier, där APL inte alltid omfattas i det individuellt inriktade stödarbetet.⁶¹ På majoriteten av skolorna i denna granskning finns inte tydliga kommunikationskanaler till APL-handledare, vilket gör att de riskerar att inte inkluderas i den samverkan som sker på skolan kring elevernas stödbehov. Dessutom överläts beslutet om överföring av information till APL-handledaren ofta på eleven själv, medan det är mentorerna och elevhälsan som beslutar om och sprider information om elevens stödbehov till lärarna på skolan. Att beslut om vilken information som ska lämnas till APL-handledaren överläts på eleven kan förvisso ses som en hög grad av elevdelaktighet. Men lämnas eleven ensam i detta beslut riskerar stödet på APL att utebli eller dröja onödigt länge. Om elevens behov av stöd inte tydliggörs är det svårt för APL-handledaren att genomföra nödvändiga stödåtgärder skyndsamt.

Lärare som organisatoriskt ligger längre bort från eleven lämnas ofta utanför stödarbetet kring eleven, även om granskningen visar att stödarbetet omfattar fler ämnen än tidigare studier visat.⁶² I granskningen framkommer att det är de gymnasiegemensamma ämnena med få undervisningstimmar, till exempel historia, religion och naturkunskap, som inte inkluderas i samverkan kring elevens stödbehov. Gymnasieskolan är idag uppbyggd av många separata kurser. För att det stöd som eleven behöver ska följa med genom hela elevens gymnasietid och till alla ämnen där stödet behövs bör det finnas former för samverkan mellan all berörd skolpersonal – både den innersta kärnan som utgörs av mentor, lärare och specialpedagogisk personal och den vidare kretsen, där satellitlärare och APL-handledare befinner sig. Viktiga resurser att ta tillvara är också skolans övriga elevhälsa och elevens vårdnadshavare.

Att följa upp stödbehovet på gruppnivå kan ge viktig kunskap för att utveckla stödarbetet

På några få av de skolor som i granskningen har bedömts ha väl fungerande arbete kring individuella stödinsatser har rektorn en tät uppföljning av hur stödbehovet faller ut på gruppnivå. Dessa rektorer gör regelbundet jämförelser mellan olika elevgrupper och utvecklar utifrån det skolans arbete med det individuellt inriktade stödbehovet. Detta är ett viktigt arbete för likvärdighet.

Tidigare studier har visat att det är vanligt att elever mer sällan ges stöd i programgemensamma ämnen, trots att det inte borde vara stor skillnad i omfattning mellan stödbehov i gymnasiegemensamma ämnen och programgemensamma ämnen.⁶³

⁶¹ Skolinspektionen (2011), SOU 2016:77 s. 353.

⁶² SOU 2016:77 s. 353.

⁶³ SOU 2016:77 s. 353.

Det finns också studier och rapporter som visar att det finns risk att kvinnors stödbehov uppmärksammas i mindre utsträckning, eller senare, än mäns.⁶⁴ Mot bakgrund av detta är det viktigt att undersöka hur stödbehoven varierar mellan olika elevgrupper, liksom hur det stöd som ges på skolan varierar mellan olika elevgrupper. Genom att följa upp stödarbetet i olika elevgrupper kan arbetet både med att identifiera stödbehov och ge stöd utvecklas.

⁶⁴ Se t.ex. Specialpedagogiska skolmyndigheten (2017); Barnombudsmannen (2016); Nadaeu et al. (2018); Skolverket (2019a).

Referenser

- Barnombudsmannen (2016). Respekt – Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd.
- Dorman, B. (2012). The Supported Teen: Transitioning to High School. *Leadership* vol. 41 nr 5, s. 22–25.
- Francisco S., Forssten Sieser A. & Grice C. (2021). Professional learning that enables development of critical praxis. *Professional Development in Education*, ISSN 1941-5257, E-ISSN 1941-5265.
- Hylander, I. och Guvå, G. (2017). Elevhälsa som främjar lärande. Om professionellt samarbete i retorik och praktik. Lund. Studentlitteratur AB.
- Jahnke, A. och Hirsch, Å. (2020). Varför förbättras inte elevresultaten trots alla insatser? Ifous rapportserie 2020:1.
- Jönsson, A. (2018). Meeting the Needs of Low-Achieving Students in Sweden: An Interview Study. *Frontiers in Education* vol. 3 nr 63.
- Lidström, H. et al. (2019). Individual Adjustment Needs for Students in Regular Upper Secondary School. *Scandinavian Journal of Educational Research*.
- Muhrman K., Nordmark S. och Nyström S. (2018). Från individ till verksamhetsutveckling – för att minska skolavhopp. Slutrapport från utvärderingen av #jagmed, Linköpings Universitet.
- Nadaeu, K.G., Littman E.B. och Quinn P.O. (2018). Flickor med ADHD - Hur de känner och varför de gör som de gör. Studentlitteratur AB.
- Nordevall, E. (2011). Gymnasielärares uppdrag som mentor – En etnografisk studie av relationens betydelse för elevens lärande och delaktighet. Diss., Högskolan i Jönköping.
- Prop. 2008/09:199: Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan.
- Prop. 2009/10:165: Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.
- Prop. 2013/14:160: Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram.
- Prop. 2017/18:183: En gymnasieutbildning för alla.
- Skolinspektionen (2009). Varannan i mål. Om gymnasieskolors (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning.
- Skolinspektionen (2011). Läs- och skrivsvårigheter/dyslexi i grundskolan.
- Skolinspektionen (2015). Gymnasieskolors arbete med att förebygga studieavbrott.
- Skolinspektionen (2016). Skolans arbete med extra anpassningar.
- Skolinspektionen (2017). Helhet i utbildningen på gymnasiets yrkesprogram.
- Skolinspektionen (2018). Övergångar. Skolors arbete vid elevers övergång till årskurs 7.
- Skolinspektionen (2019). Huvudmannens arbete för kontinuitet på skolor med många rektorsbyten.
- Skolinspektionen (2020). Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen.
- Skolinspektionen (2021). Gymnasieskolors arbete för att främja elevers hälsa.
- Skollag (2010:800).
- Skolverket (2016). Redovisning av uppdrag om en samlad redovisning och analys av Skolverkets insatser inom området särskilt stöd i gymnasie- och gymnasiesärskolan.

Skolverket (2017). Nära examen. En undersökning av vilka kurser gymnasieelever med studiebevis saknar godkänt i för att få examen.

Skolverket (2019a). Attityder till skolan 2018. Rapport 479.

Skolverket (2019b). Betyg och studieresultat i gymnasieskolan 2019.

Skolverket (2019c). Stadieövergång kritisk fas för inkludering. Hämtad 21-06-28 från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/stadieovergang-kritisk-fas-for-inkludering>.

Skolverket (2021a). Lärportalen. Modul: Medicin, hälsa och ohälsa. Hälsoval och kritisk hälsolitteracitet. Hämtad 21-06-02 från https://larportalen.skolverket.se/#/modul/2-natur/Gymnasieskola/512-Medicin-halsa-och-ohalsa/del_07/.

Skolverket (2021b). Överlämning vid skolbyte. Hämtad 21-05-21 från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/overlamning-vid-skolbyte>.

Socialstyrelsen och Skolverket (2016). Vägledning för elevhälsan.

SOU 2016:77. En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. Betänkande av Gymnasieutredningen.

SOU 2021:11. Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2017). Genus och specialpedagogik – praktisknära perspektiv. En vetenskaplig antologi från Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Statistiska centralbyrån (2017). Utbildning och arbete. Temarapport 2017:4.

Sveriges Elevkårer (2018). Var fjärde elev utan gymnasieexamen – vad säger eleverna? En enkät genomförd av Sveriges Elevkårer 2018.

Ungdomsstyrelsen (2013). 10 orsaker till avhopp. Temagruppen Unga i arbetslivet. Rapport 2013:2.

Yngve, M., Lidström H., Ekbadh E. och Hemmingsson H. (2019). Which students need accommodations the most and to what extent are their needs met by regular secondary school? A cross-sectional study among students with special educational needs. *European Journal of Special Needs Education* vol. 34 nr 3, s 327–341.

Bilaga 1. Metod och genomförande

Mellan november 2020 och mars 2021 har 29 skolbesök genomförts digitalt på 23 kommunala och 6 fristående gymnasieskolor. I denna granskning har metoder som ger kvalitativa data använts. För att säkra likvärdighet i genomförande och i bedömningar har verktyg i form av intervjuguider och ett bedömningsstöd tagits fram. Dessutom har ett flertal bedömningsmöten genomförts.

Urval

Granskningen omfattar 29 gymnasieskolor som har elever på både högskoleförberedande program och yrkesprogram. Urvalet av skolor har skett slumpmässigt och ett högskoleförberedande program och ett yrkesprogram valdes ut på varje skola. En viktig utgångspunkt har varit att urvalet ska fånga variation och mångfald, och i urvalet ingår skolenheter med både offentliga och enskilda huvudmän som är belägna i större, medelstora eller mindre kommuner.

Dokumentstudier

Samtliga rektorer har inför kvalitetsgranskningen ombetts att lämna en kort verksamhetsbeskrivning till Skolinspektionen. Verksamhetsbeskrivningen omfattade frågor med relevans för det granskade området. Rektor har också ombetts att lämna in processbeskrivning av skolans arbete med extra anpassningar och särskilt stöd, riktlinjer och/eller handlingsplan för mottagande av information från överlämnande skolenhet samt beskrivning av mentorsuppdraget (i den mån dessa dokument har funnits på skolan). Utöver det har den officiella statistik som finns att tillgå för den aktuella skolan använts.

Intervjuer

I granskningen har intervjuer varit den huvudsakliga insamlingsmetoden. Intervjuerna har genomförts digitalt eller via telefon. För att besvara granskningens frågeställningar har totalt fem separata gruppintervjuer genomförts vid varje skola, varav två intervjuer med lärare, två intervjuer med mentorer och en intervju med personal med specialpedagogisk kompetens. Totalt sju enskilda intervjuer har genomförts vid varje skola, varav fyra intervjuer med elever, två intervjuer med APL-handledare samt en intervju med rektor.

Inför granskningen har intervjuguider för de olika intervjuerna utformats som stöd för inspektörerna. Intervjuerna har också konkretiserats genom att intervjuaren har relaterat intervjufrågorna till innehållet i verksamhetsbeskrivningen, de inskickade dokumenten och den officiella statistiken.

Elevintervjuer

Fyra enskilda intervjuer med elever i skolår 2 och 3 genomfördes; två elever från varje utvalt program. Instruktionen till rektor förmedlade att vi avsåg att intervjua elever med stödbehov och att eleverna så långt som möjligt skulle uppvisa en variation i stödbehov samt en jämn könsfördelning. Totalt intervjuades 58 kvinnor och 51 män.

Läraryterintervjuer

Till intervjuerna med lärare har två till fyra lärare valts ut av skolans rektor till varje intervjugrupp. En av intervjuerna har genomförts med lärare som undervisar på det utvalda högskoleförberedande programmet och en av intervjuerna med lärare som undervisar på det utvalda yrkesprogrammet. Instruktionen till rektor förmedlade

att urvalet av lärare så långt som möjligt skulle innefatta lärare som undervisar i olika kurser på de utvalda programmen samt minst en lärare som undervisar i en kurs som innehåller APL. Totalt intervjuades 168 lärare.

Intervjuer med mentorer

På varje skola genomfördes två intervjuer med lärare eller andra personer som fungerar som mentor till elever på de utvalda gymnasieprogrammen. I övrigt var instruktionen samma som för urvalet till lärarintervjuerna. Totalt intervjuades 143 mentorer.

Intervjuer med personal med specialpedagogisk kompetens

En intervju med specialpedagogisk personal som arbetar gentemot utvalda program på skolan genomfördes. Gruppen som intervjuades bestod av en till tre personer. Totalt intervjuades 42 specialpedagoger eller personer med annan specialpedagogisk kompetens.

Intervjuer med APL-handledare

På varje skola genomfördes två enskilda telefonintervjuer med APL-handledare som är handledare till elever med stödbehov. På grund av Covid-19 uppstod vid några tillfällen svårigheter att hitta tider för att intervju APL-handledarna. Det medförde att sju intervjuer föll bort och totalt intervjuades 51 APL-handledare.

Rektorsintervjuer

Rektorn på varje granskad skola har intervjuats enskilt. I några fall har rektor valt att ha med sig biträdande rektor eller motsvarande.

Verksamhetsbeslut

Varje besökt verksamhet har fått ett beslut baserat på den information som kommit fram i dokumentanalyser samt intervjuer på den enskilda skolan. Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll. Verksamheternas kvalitet har bedömts utifrån ett bedömningsstöd i en tregradig skala. I kvalitetssäkring av alla beslut har minst två inspektörer samt granskningens projektledare och beslutsfattare deltagit.

Generaliserbarhet

Protokoll, huvudmannens inskickade dokumentation och de enskilda verksamhetsbesluten ligger till grund för denna rapport. Rapporten är en beskrivning av vad som framkommit vid en granskning av kvaliteten i de 29 verksamheterna. Resultaten kan inte generaliseras till alla skolor då urvalet är litet. Granskningen kan därför inte ses som en nationell lägesbeskrivning. De resultat som beskrivs och problematiseras i den avslutande diskussionen utgår emellertid från den riskbild som lyfts fram inför granskningen samt tidigare forskning och granskningar på området. Detta indikerar att mönster som identifierats i denna granskning kan vara relevanta även för andra skolor och huvudmän än dem som granskats.

Bilaga 2. Rättslig reglering

Frågeställning 1

Rektorns ansvar

Enligt 2 kap. 9–10 § skollagen ska det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ledas och samordnas av en rektor som särskilt ska verka för att utbildningen utvecklas. Rektorn beslutar om sin enhets inre organisation samt ansvarar för att fördela resurser inom enheten efter elevernas olika förutsättningar och behov. Rektorn fattar i övrigt de beslut och har det ansvar som framgår av särskilda föreskrifter i skollagen eller andra författningar.

Enligt förordningen om läroplan för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144), Lgy11, avsnitt 2.6 Rektorns ansvar, framgår att rektorn ansvarar för att planera, följa upp, utvärdera och utveckla utbildningen i förhållande till de nationella målen. Rektorn har även, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att eleverna får den ledning och stimulans, de extra anpassningar och det särskilda stöd samt andra stödåtgärder som de behöver.

Överlämning

När en elev övergår från bland annat grundskolan till gymnasieskolan ska, enligt 3 kap. 12 j § skollagen, den skolenhet som eleven lämnar till den mottagande skolenheten överlämna de uppgifter om eleven som behövs för att underlätta övergången för eleven. Detsamma gäller om eleven byter skolenhet inom skolformen.

Uppmärksamma och utreda stödbehov samt uppföljning av stödinsatser

I 3 kap. 5 § skollagen anges att om det inom ramen för undervisningen, genom användning av ett nationellt kartläggningsmaterial eller ett nationellt bedömningsstöd, resultatet på ett nationellt prov eller uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås eller de kravnivåer som gäller, och inte annat följer av 7 §, ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen. Detta gäller elever i samtliga skolformer.

Vidare anges i 3 kap. 7 § skollagen att om det inom ramen för undervisningen, genom användning av ett nationellt kartläggningsmaterial eller ett nationellt bedömningsstöd, resultatet på ett nationellt prov eller uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås eller de kravnivåer som gäller, trots att stöd har getts i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen enligt 5 §, ska detta anmälas till rektorn. Detsamma gäller om det finns särskilda skäl att anta att sådana anpassningar inte skulle vara tillräckliga. Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd utreds skyndsamt. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation. Samråd ska ske med elevhälsan, om det inte är uppenbart obehövligt. Om en utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska han eller hon ges sådant stöd.

Både stöd i form av extra anpassningar och i form av särskilt stöd ska ges med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet, om det inte är uppenbart obehövt (3 kap. 5 och 7 §§ skollagen).

Enligt 3 kap. 8 § skollagen får särskilt stöd ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I 3 kap. 9 § skollagen anges att åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd. Av programmet ska behovet av särskilt stöd och hur det ska tillgodoses framgå. Av programmet ska det också framgå när åtgärderna ska följas upp och utvärderas och vem som är ansvarig för uppföljningen respektive utvärderingen. Eleven och elevens vårdnadshavare (för elever under 18 år) ska ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas. Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn. Om en utredning enligt 7 § visar att eleven inte behöver särskilt stöd, ska rektorn eller den som rektorn har överlåtit beslutanderätten till i stället besluta att ett åtgärdsprogram inte ska utarbetas.

Enligt 2 kap. 25 § skollagen ska det finnas elevhälsa för eleverna i bland annat gymnasieskolan. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Enligt Lgy 11, 2.1 Kunskaper, ska alla som arbetar i skolan uppmärksamma och stödja elever som är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd samt samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande. Vidare ska lärare stimulera, handleda och stödja eleven och ge extra anpassningar eller särskilt stöd till elever i svårigheter samt samverka med andra lärare i arbetet med att nå utbildningsmålen. Av Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar, framgår att rektorn, inom givna ramar, har ett särskilt ansvar för att undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att eleverna får den ledning och stimulans, de extra anpassningar och det särskilda stöd samt andra stödåtgärder som de behöver.

Elevers delaktighet

Enligt 1 kap. 10 § skollagen ska barnets bästa vara utgångspunkt i all utbildning eller annan verksamhet enligt skollagen som rör barn. Med barn avses varje människa under 18 år. Barnets inställning ska, så långt det är möjligt, klargöras och barnet ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad.

Frågeställning 2

Rektorns ansvar

Se ovan under frågeställning 1.

Mentorns uppföljningsansvar

Av 15 kap. 19 a § skollagen framgår att varje elev ska ha en mentor som ska följa elevens kunskapsutveckling och studiesituation med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet. Mentorn ska särskilt uppmärksamma tecken på att eleven kan behöva stöd och i så fall skyndsamt informera berörd skolpersonal.

Bilaga 3. Deltagarlista för referensgrupp och projektledning

Referensgrupp:

Lisa Ekehult	Undervisningsråd	Läroplansavdelningen, Skolverket
Cecilia Wigerstad	Undervisningsråd	Avdelningen för skolutveckling, Skolverket
Anna Öhman	Universitetslektor och fil.dr. i pedagogiskt arbete samt lektor i pedagogik med inriktning mot specialpedagogik	Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro Universitet

Projektledning:

Ingrid Jacobsson	Projektledare	Skolinspektionen i Lund
Helena Larson	Biträdande projektledare	Skolinspektionen i Lund
Sara Afifi	Författare av granskningsdirektiv	Skolinspektionen i Stockholm
Ulrika Rosengren	Rapportförfattare	Skolinspektionen i Stockholm

Bilaga 4. Granskade verksamheter

Digitala besök har genomförts i 29 gymnasieskolor under perioden november 2020 till mars 2021.

Skola/Verksamhet	Granskade program	Huvudman	Lägeskommun
Aleholm	Ekonomiprogrammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet	Sävsjö kommun	Sävsjö
Bessemerskolan	Samhällsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet	Sandvikens kommun	Sandviken
Bildningscentrum Facetten	Ekonomiprogrammet, handels- och administrationsprogrammet	Åtvidabergs kommun	Åtvidaberg
Carl Engströmgymsnaset	Samhällsprogrammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet	Eslövs kommun	Eslöv
DBGY Jönköping	Samhällsprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	DBGY Juvelen AB	Jönköping
DBGY Trollhättan	Samhällsprogrammet, hantverksprogrammet	DBGY Kronan AB	Trollhättan
Gymnasieskolan Knut Hahn 1	Estetiska programmet, barn- och fritidsprogrammet	Ronneby kommun	Ronneby
Herrgårdsgymnasiet A	Teknikprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet	Säffle kommun	Säffle
Härjedalens gymnasium	Samhällsprogrammet, industritekniska programmet	Härjedalens kommun	Härjedalen
Jämtlands Gymnasium, War- gentin 1B	Teknikprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	Jämtlands gymnasieförbund	Östersund
Karlfeldtsgymnasiet	Ekonomiprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	Avesta kommun	Avesta
Kunskapsgymnasiet Globen	Samhällsprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	Kunskapsskolan i Sverige Aktiebolag	Stockholm
Lapplands gymnasium	Ekonomiprogrammet, fordons- och transportprogrammet	Lapplands kommunalförbund	Gällivare
Malmö Idrottsgymnasium Ro1	Ekonomiprogrammet, handels- och administrationsprogrammet	Malmö kommun	Malmö
Skola/Verksamhet	Granskade program	Huvudman	Lägeskommun
NTI Gymnasiet Eskilstuna	Estetiska programmet, el- och energiprogrammet	NTI gymnasiet Macro AB	Eskilstuna

NTI Gymnasiet Stockholm	Teknikprogrammet, el- och energiprogrammet	NTI gymnasiet Macro AB	Stockholm
Nösnäsgymnasiet 3	Naturvetenskapsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet	Stenungssunds kommun	Stenungssund
Rekarnegegymnasiet 2	Ekonomiprogrammet, fordons- och transportprogrammet	Eskilstuna kommun	Eskilstuna
Slottegymnasiet	Samhällsprogrammet, barn- och fritidsprogrammet	Ljusdals kommun	Ljusdal
Stjerneskolans	Naturvetenskapsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet	Torsby kommun	Torsby
Storsjögymsnasiet	Estetiska programmet, hantverksprogrammet	Honesta Skolutveckling AB	Östersund
Tingsholmsgymnasiets nationella program	Ekonomiprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet	Ulricehamns kommun	Ulricehamn
Tornedalskolans	Ekonomiprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	Haparanda kommun	Haparanda
Tullinge gymnasieskola	Teknikprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	Botkyrka kommun	Botkyrka
Vadsbogymnasiet	Samhällsprogrammet, barn- och fritidsprogrammet	Mariestads kommun	Mariestad
Virginska gymnasiet	Ekonomiprogrammet samt barn- och fritidsprogrammet	Örebro kommun	Örebro
Vägga gymnasieskola 3	Ekonomiprogrammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet	Karlshamns kommun	Karlshamn
Åkrahällskolan Akra02	Samhällsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet	Nybro kommun	Nybro
Öresundsgymnasiet Landskrona	Samhällsprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet	Landskrona kommun	Landskrona